P4P

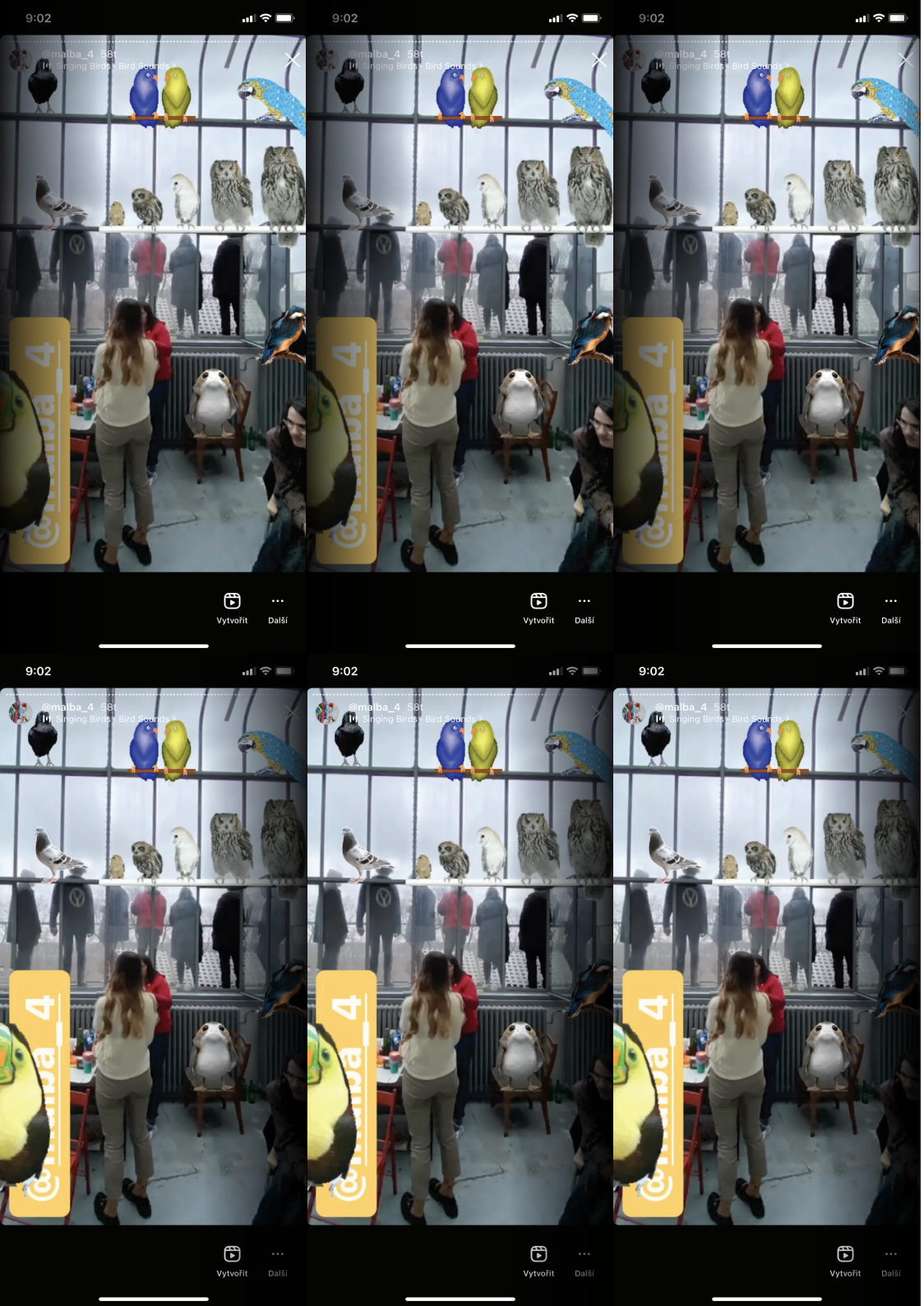
1

Painting 4 Painting Zin
Říjen 2022/ Leden 2023
Akademie výtvarných umění
v Praze / Ateliér malířství 4

Obsah

Editorial	5
Kalendárium	7
Toho času	11
Klauzury	16
Grafy	50
Skeny	58
Lyrics	106
Dole	110

Editorial

Toto je úvodní číslo PDF zinu ateliéru Malby 4. Má sloužit jako jakýsi doslov za proběhnuvším semestrem, současně ho lze chápat i jako předmluvu věcí budoucích. Ostatně jako každý okamžik v čase. Po tomto úvodníku následuje kalendárium, které se snaží proplétat v zásadě nevýznamné události okolo jednoho ateliéru, jedné školy a jedné lokální umělecké scény s událostmi pronikajícími na homepage zpravodajských serverů. Ideálem by byl tok všeho, co se odehrálo ve vytyčeném období, to však není možné. Bezbřehost je zúžena kulturním základem pisatelů, jazykem, sociálním postavením, ale i soustředěním na výtvarné umění, které je zde oním jádrem pudla, ale též příslovečnými klapkami na očích vůči trhlinám v podloží panujícího paradigmatu. Další položky a rubriky zinu již budou následovat bez rétorických ornamentů. Velmi stručně a spíše poeticky jsme se pokusili shrnout tvorbu studentů i pedagogů během semestru. Původně jsme chtěli docílit artikulace spodního proudu, který prostupuje většinou přístupů. Při hledání nejmenšího společného jmenovatele jsme však pro tentokrát selhali. Dále publikujeme fotky ze zimní výstavy klauzur. Z větší části je pořídil Radek Dětinský, za což mu patří náš velký dík. Přikládáme několik grafů, možná mají svou vypovídající hodnotu, ale spíše ne. Jejich smyslem je snad jistý druh estetického rozptýlení. Otiskujeme text od Alexise de Tocquevilla z knihy Starý režim a revoluce. Domníváme se, že jsou v něm dobře artikulovány limity teoretických a uměleckých ambicí vůči sféře politiky. Druhým citovaným textem je kapitola Odpovědnost univerzit z knižního rozhovoru Hledání odpovědnosti Karla Hvížďaly s Jiřím Přibáněm. Trefně postihuje vztah mezi společenskou poptávkou směrem ke vzdělávání, akademickou svobodou a jejími privilegii, jakož i současné limity univerzit. Následuje text skladby Acid Lands od Billa Laswella a Iggyho Popa. Tedy trochu apropriační mystiky ve stylu William S. Burroughse a transcendence starého Egypta. Hermes Trismegistos. Závěr patří letmému připomenutí ateliérové výstavy v galerii Dole.

Všechny položky lze do budoucna považovat za skromné náznaky budoucích rubrik. Ačkoliv sama budoucnost je nejasná.

Petr Dub, Marek Meduna

Kalendárium

Když 3. října začal zimní semestr na Akademii výtvarných umění v Praze, ruská agresivní válka proti suverénnímu ukrajinskému státu pokračovala bez ohledu na dílčí úspěchy ukrajinské protiofenzívy. Mrtví, zranění i ožebračení přibývali, život Ukrajinců byl i nadále obětí tradiční ruské imperiální politiky. Kontroverzní fotbalové mistrovství v Kataru plnilo celý podzim přední strany českých deníků. Včetně selfíček chorvatské sexbomby Ivany Knöll a duhové pásky nepásky na podporu pronásledované LGBT komunity v Kataru. 16. října začal sjezd komunistické strany Číny, na němž prezident Si dále upevnil svou moc nad Říší středu. 19. října byla zahájena výstava Fragilités v Galerii Rudolfinum. Dramaturgie galerie však s křehkostí doposud nijak zvlášť nepracovala, to spíše s dichotomií zdejšího pána a externího raba. Dvouciferná inflace řádila v českých úsporách jako liška v kurníku stejně na podzim i celý rok. Kandidáti Danuše Nerudová a Petr Pavel objížděli v průběhu podzimu celé Česko, snažíc se přesvědčit potenciální voliče o své důvěryhodnosti a dispozicích pro funkci prezidenta. V neděli 30. října ohlásil Andrej Babiš kandidaturu, a to den před rozhodnutím jeho strany o nominantovi ANO na tuto funkci. Učinil tak svým novým hlubokým hlasem, vycházejíc vstříc latentně monarchistickým tužbám občanů Česka. Josef Šlerka udělal v pořadu Události v kultuře dosti bezprecedentní prohlášení. Prý oproti očekáváním devadesátých let, kdy byl internet chápán jako emancipační nástroj, je dnes zcela k nepotřebě, neboť slouží hlavně ke dvěma účelům, a to stahování porna a beztrestnému urážení názorových oponentů. Byl uveden film Zkouška umění. Načež se rozhořely diskuse propagační i polemické. Antidiskriminační platforma AVU iniciovala kritickou rozpravu nad filmem, aniž pozvala autory a protagonisty. Na diskuzi po filmu v kině Edison zkritizoval Jiří David dokument jako neautentický a inscenovaný, protože na place byly přítomny kamery a porty. Po debatě jeden z diváků poděkoval Jiřímu Davidovi za jeho laskavý přístup. Kuloáry se šířily zvěsti, ostatně tak jako vždy. A nakonec i Milena Bartlová publikovala na platformě své dcery Anežky Artalku svou poněkud žalostnou „filmovou“ úvahu. Na webu ČSFD má Zkouška umění hodnocení 82 %. Počátkem listopadu vyšel nový román Michela Houellebecqa Zničit – v českém překladu Alana Beguivina. Jeho sedmnáctou stranu zdobí velmi pěkný a značně podrobný nákres gilotiny. Podzim byl neobvykle teplý. 11. listopadu dobyla ukrajinská armáda město Cherson. Ruské jednotky se organizovaně stáhly za Dněpr. Ladislav Vrabel a jeho sympatizanti se vydali na pochod od Václavského náměstí k České televizi se sloganem „za umožnění vystoupení ve vysílání ČT“. Někteří se po cestě zatoulali do přilehlých pohostinství, aby doplnili síly během pochodu. Žofie Eder zahájila výstavu Root Fruits v kulturní

centru Klubovna, čímž dodala jednu položku do Registru uměleckých výstupů, který AVU musí rok co rok vykazovat. Ateliér Malba 4 navštívil Pavlu Malinovou a Antonína Střížka na jejich pracovištích. Pavla Malinová zrovna zkoušela některé kvality informelní malby a Antonín připravil báječný rybí salát a s chutí se pustil do diskuze o umění a světě, do kterého jsme takříkajíc vrženi. Z lékáren zmizely veškeré léky na snižování horečky u malých dětí. Galerie DSC se opětovně pokoušela vstoupit do podsvětí české popkultury, a to křtem alba Kruhy & Vlny Yzomandiase a Nik Tenda. Za prequel alba lze považovat komentář Abdula 52 k singlu Láska a bolest na staronovém Sinaiově kanálu Very nice. Pod tímto názvem by Abdul čekal silné emoce, velké drama, a nikoliv pouze hádku mezi oběma rappery na letišti v Neapoli. Možná však klíčovým slovem ve vztahu k vypjatým emocím nejsou jména rapperů, ale město Neapol. Nejen Goethe by mohl vyprávět.
K 31. listopadu byly uklizeny suterénní chodby AVU. Nalezené a nikomu nepatřící věci byly dílem odstraněny a dílem recyklovány. Den na to se chodby začaly opět zaplňovat. Naděje i zmar, aneb koloběh života v praxi jedné instituce. V Národní galerii po celý podzim probíhala výstava Ceny Jindřicha Chalupeckého. I na ní bylo vidět rozevírání nůžek mezi rétorikou inkluze, tj. tyranií správných postojů a tristní realitou výstavy. Karina Kottová rules. 3. a 4. prosince byl ateliér Malba 4 na výletě ve Vídni. Díky organizačním zmatkům spali účastníci výletu na dalekém dunajském ostrově v hotelu NH Danube City, který je určen především movitější klientele. Důvodem návštěvy byla retrospektiva Jeana-Michela Basquiata v Albertině. Basquiatův vliv je stále patrný v díle mnoha českých i světových umělců. Hashtagy blackness, hypertextu, ikon, chaosu i oportunismu doposud neztratily nic ze svého coolness. Adam Vít a Sofie Tobiášová provedli ateliér po malých vídeňských galeriích, za což jim patří vřelý dík. Během prosince začal Petr Dub připravovat podcast PO AVU. Jeho cílem bylo zprostředkovat zkušenosti a zážitky vybraných absolventů a absolventek AVU s osvojováním praktických dovedností v uměleckém provozu.
5. prosince proběhly veřejné konkurzy na pedagogická místa v malířských ateliérech 1 a 2 na AVU. Instagramový profil AVU core nenechal tuto událost bez odezvy, bylo publikováno několik zdařilých koláží, pár výtečníků světa umění je tu nadšeně, tu z povinnosti lajkovalo. Memy se staly prchavými digitálními katakombami nahrazujícími síť starověkých římských kanálů. Kanály fekálie odvádějí, memy udržují v cirkulaci. Známý lékař a milovník umění Pavel Šnajdr popsal epidemiologickou situaci v druhé polovině prosince slovy jeho kolegů z motolské nemocnice, tedy jako Saigon. Ke konci semestru se na Ukrajině ochladilo. Ruská armáda díky odvedencům, teroru vůči civilnímu obyvatelstvu a útoky na energetickou infrastrukturu stabilizovala frontu. Barbarská a opotřebovávací válka probíhá dál. Budovy AVU byly mezi 22. prosincem a 3. lednem neproniknutelně zavřené. Petr Fischer ve výroční anketě Seznamu označil za největší kulturní průšvih roku 2022

veřejné prázdno Alicje Knast, toho času generální ředitelky Národní galerie v Praze. Česko navštívil Ježíšek. Trhy na Staroměstském náměstí se po letech s covidem opět zaplnily lidmi. Nebyli to již hlavně ruští turisté, převažovali návštěvníci z jihovýchodní Asie a Slováci. Na Silvestra byl publikován první díl podcastu PO AVU s Krištofem Kinterou, který nevěděl, co je „alumni“ ani „boomer“ a s Kateřinou Šedou, která tyranizovala studenty výzvou k „makání“ na vlastním umění. Tradiční pražský novoroční ohňostroj z úsporných důvodů neproběhl. Ve výroční anketě Artalku vybíralo nejlepší výtvarné události roku, tedy výstavy a díla 23 kritiků, pedagožek, filozofek, teoretiků, ředitelek, estetiček, kurátorů a pouzí 3 umělci. Výběr respondentů i událostí odpovídal většinovému nezájmu teoretické obce o umění. Na první schůzku ateliéru Malba 4 v novém roce dorazil kurátor klauzur Vladimír Skrepl, aby vysvětlil studentům svůj kurátorský záměr. Pražská magistrátní koalice je dosud nesložena. 8. ledna proběhl v Brazílii pokus o puč vůči nově usednuvší administrativě prezidenta Luly da Silvy. Po zadržení účastníků policií, zbyly okolo hlavního města opuštěné šiky zaparkovaných autobusů, jimiž byli na místo sváženi bolsonarovští pučisté. Soud s Andrejem Babišem za zneužití evropských dotací, tedy kauza Čapí hnízdo, skončil osvobozením Andreje Babiše. Jeho čin byl dle verdiktu soudu legální, nikoliv však vzhledem k jeho politickým ambicím legitimní. Přesto byl v prvním kole prezidentských podpořen téměř dvěma miliony voliči. Politika je v Česku i nadále považována za špinavé řemeslo. Stejně jako za první republiky, podobně jako během normalizace a více než třicet let po revoluci v roce 1989. Pokud si odmyslíme z českého umění aktuálně trendující politiku identit, či facebookovo-ideologické štulce Pavla Karouse, zbyde jen instinktivní odpor vůči politice, která má za úkol správu země a vyjednávání kompromisů napříč institucionálně diferenciovanou společností. Vždy se preferuje požadavek na úkor úkolu a monokultura výtvarně-teoretických kruhů tak stále čeká na svého kůrovce.
10. ledna klauzurní komise složená ze studentů Malby 4 hodnotila práci svých spolužáků. Třetina studentů označená jako A hodnotila třetinu studentů označenou jako B, B hodnotilo C a konečně C zhodnotilo A. Kruh se uzavřel, semestr pomalu též. 13. ledna začala výstava klauzurních prací na Akademii výtvarných umění v Praze. Někteří studenti a studentky nebyli spokojeni s prezentací ateliéru Malba 4 pod péčí kurátora Vladimíra Skrepla, potažmo pedagogů Petra Duba a Marka Meduny. V současné ekonomii pozornosti se jim vystavení pouhých dvou děl nezdálo dostatečně poutavé. K výstavě na každý pád vznikl ateliérový playlist, jenž publikujeme dále. Jako ukázku špatného vkusu i pokus o pořádný „fire“. V posledním provolání papeže Františka mimo jiné zaznělo, že disentní názory je třeba ctít. Ten den se otevřely volební místnosti pro první kolo třetí přímé prezidentské volby. Tož tak (a zpětně těžko jinak).

Petr Dub, Marek Meduna

Toho času
aneb zimní semestr 2022/23,
neboli 21 studentů
a 2 pedagogové ve světě umění

Jeden student si toho času bral za své ikony levitující kdesi mezi smutkem a emancipací.
Jedna studentka toho času přijala za své gesto a slovo v bílé.
Jeden pedagog se toho času schoval za masku středověkého brnění a vznešených pojmů napadajících ideologickou banalitu mnohých historických mýtů.
Jeden student toho času přijal za svou roli režiséra vršících se trosek vlastních záměrů.
Jedna studentka se toho času věnovala převodu kresby do kontextu takzvané „špatné“ malby.
Jeden student toho času znovunalézal vztah k matce na základě kontrastu jímavosti civilních portrétů a směsice popkulturních referencí.
Jedna studentka toho času pojala abstrakci jako ornament, jako tvar, jako neologismus.
Jeden student toho času stoupal i sestupoval po schodech pekla i po schodišti emancipující se lidské mysli.
Jeden student se nejen toho času a s horror vacui v zádech pomalu proměňoval z autora v autokrata (nejen) fikčního světa.
Jeden pedagog toho času zavětřil rozkládající se mršinu abstraktního umění.
Jedna studentka byla toho času lapena sítí výstražných znamení a principem Portmannovské reprezentace, tedy kulturou, která je pokračováním přírody jinými prostředky.
Jedna studentka se toho času zabydlela v roli proutkařky, svírající virguli přitahovanou ke škvírám ve spodních proudech zrcadel.
Jeden student toho času vyvezl další aforismy z uhelných slojí kombinatorik a variací.
Jeden student se toho času zaměřil na ne/přítomnost cestujících v MHD.
Jedna studentka se toho času pustila do vyprávění kosmických i kapesních rozměrů na hraně dětství a dospělosti.
Jeden student se toho času zahleděl do někdy suchých, ale jindy vlhkých očí.
Jedna studentka se toho času vydala osnovou oceánu od sebepéče k sebepoškozování a zase zpět.
Jedna studentka toho času nejen pouze dílem okolností promarnila potenciál narkoleptických střihů a spotřebitelského fetišismu.
Jedna studentka toho času hledala skrz nový romantismus vztah kultury a přírody.
Jedna studentka si toho času zvolila kočky za protagonistky žánrových tradic malířství.

Jeden student se toho času zahleděl do hladiny vody ve stínu mostů, hledaje proporci mezi Echó a Narcisem.
Jeden student se toho času pohyboval od klipů k experimentálnímu filmu v tradici rozporů mezi modernistickým formalismem a příchylností k literárnosti.
Jeden student toho času vytvořil triptych srovnávající oblomovštinu se soustředěností.

Petr Dub, Marek Meduna

Coca-Cola

Coca-Cola

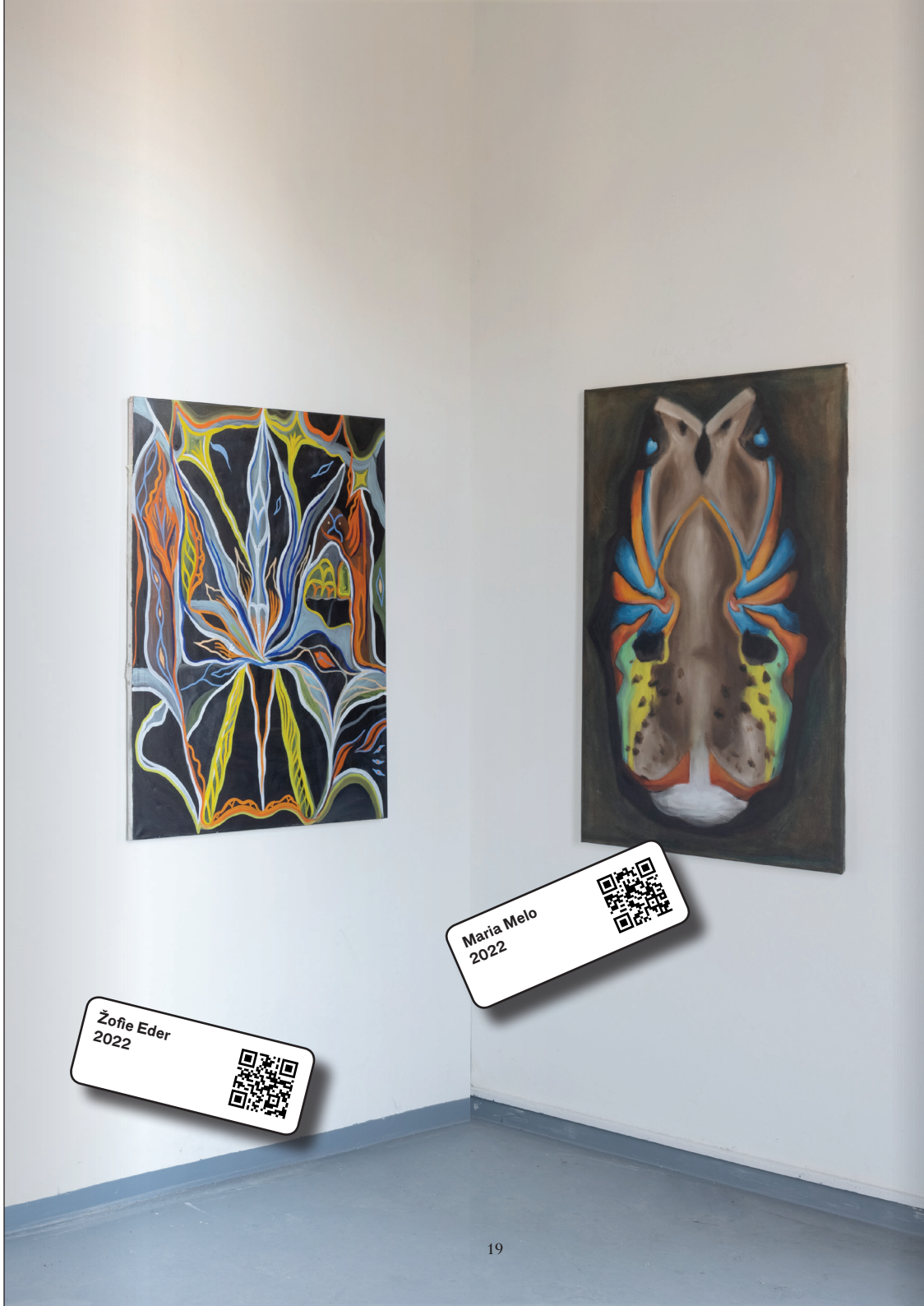
KLAUZURY

Klauzury,
leden 2023

Kurátorský text

1.
od kazdeho studenta/tky jsem spontanne, intuitivne vybral 1 artefakt
2.
kazdy student/tka vybral/a 1 vec dle sveho rozhodnuti
3.
1 artefakt nekdy znamena take napr. skupinu kreseb
4.
ve 4 pripadech je situace jina. vyber je po domluve spolecny. dila maji jiny charakter
5.
prace jsou usporadany ve 2 nezavislych radach + vyjimky
6.
expozici usporadal petr dub
7.
kazdy zucastneny navrhnul 1 skladbu, pisen, track. byl vytvoren „mixtape“ pro ruzne pouziti

vladimir skrepl, kurator

Filip Brandejský
2022

Tereza Bříčová
2022

Viktor Šiegl
2022

Eliška Gregorová
2022

Matěj Zikmund
2022

Žofie Eder
2022

Vanja Tripalo
Gregorič
2022

Ema Prosová
2022

Vania Tripalo Gregorič
& Jiří Straka
2022

Sara
Alisa Soualmia
2022

Lukáš Prudík
2022

Petr Holeček
2022

Eliška Gregorová
2022

Matouš Kašpar
2022

Jiří Straka
2022

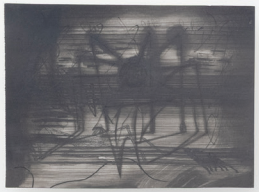

Sara Alisa
Soualmia
2022

David Pinkava
2022

Viktor Šlegl
2022

Kryštof Pobiš
2022

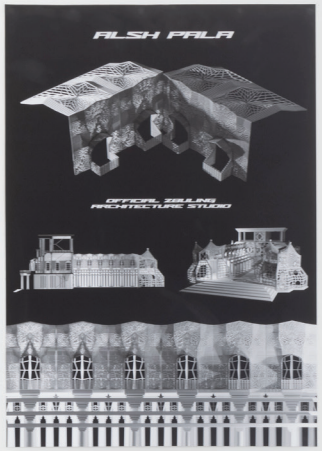
Lucie Pouchová
2022

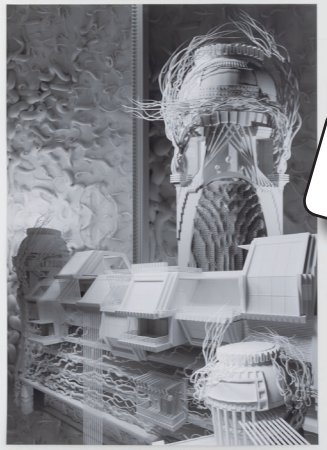

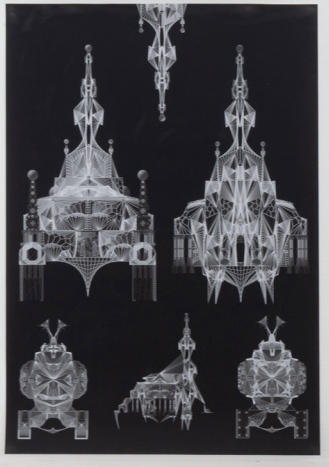
Hedvika Ocásková
2022

Lucie Rosická
2022

Hugo Marek
2022

Filip Brandejský
2022

Lukáš Prudík
2022

Tereza Brlicová
2022

Kryštof Pobiš
2022

Lucie Pouchová
2022

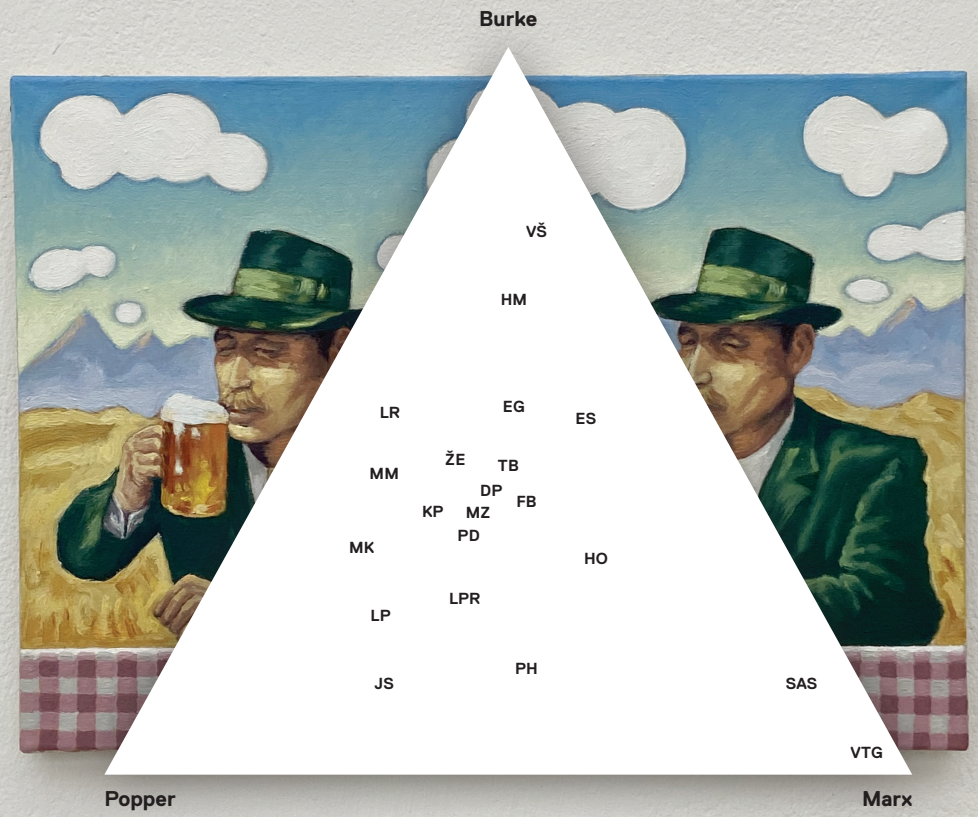
Playlist ke klauzurám

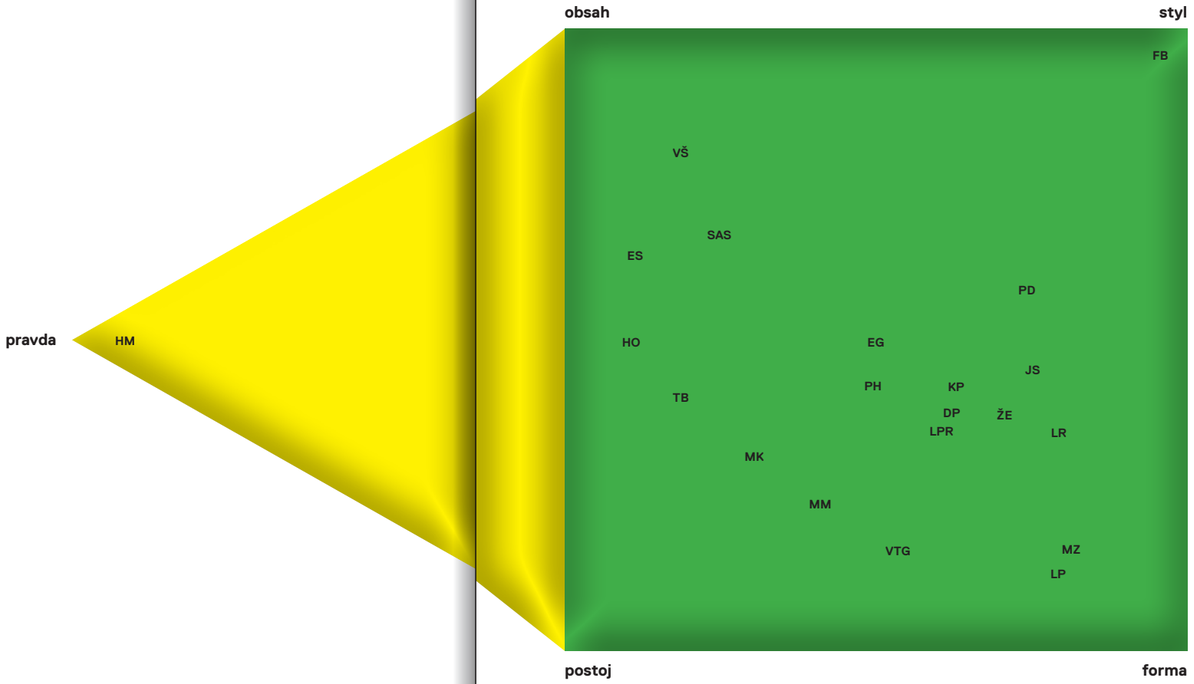
Popelka – Na bále (remix)
Crazy Frog – Axel F
Marcela Holanová – Ráno
Helena Vondráčková – Přejdi Jordán
Marta Kubišová – Nechte zvony znít
A. E. Bizottság – Milarepaverzió
Mutanti hledaj východisko – Klimeš
Bonnie Tyler – Holding Out For A Hero
Jay-Z – Empire State Of Mind ft. Alicia Keys
Sólo pro prádelní hrnec
EQP Orion – Redzone (Prod. Le Jin)
Yung Hurn – Into You (feat. meat computer)
Playboi Carti – No Time ft. Gunna
alt-J – Taro
Black Kray – Hydrocodone
Shimmi – Dopamine
The Specials – Do Nothing
Annie – Burgundy
BBE – 7 days and one week
Blur – For Tomorrow
Criatura – Tempo
Los Rotopedos – Moscau

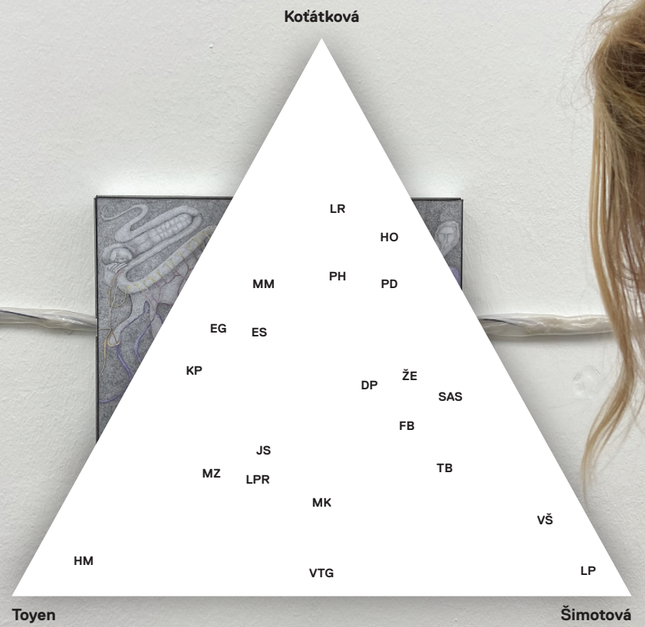

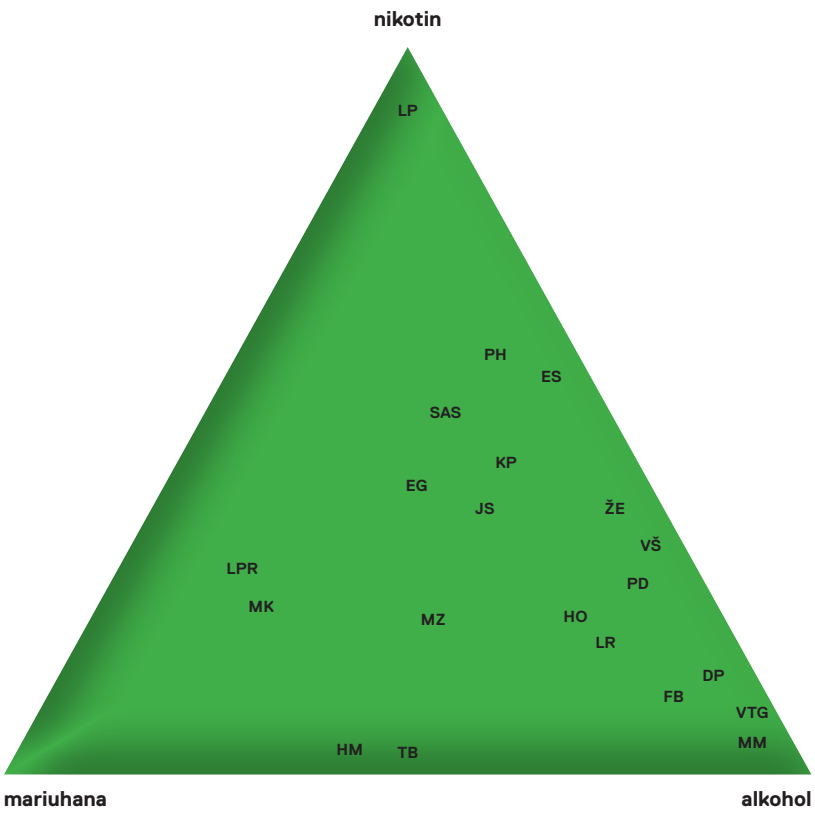

GRAFY

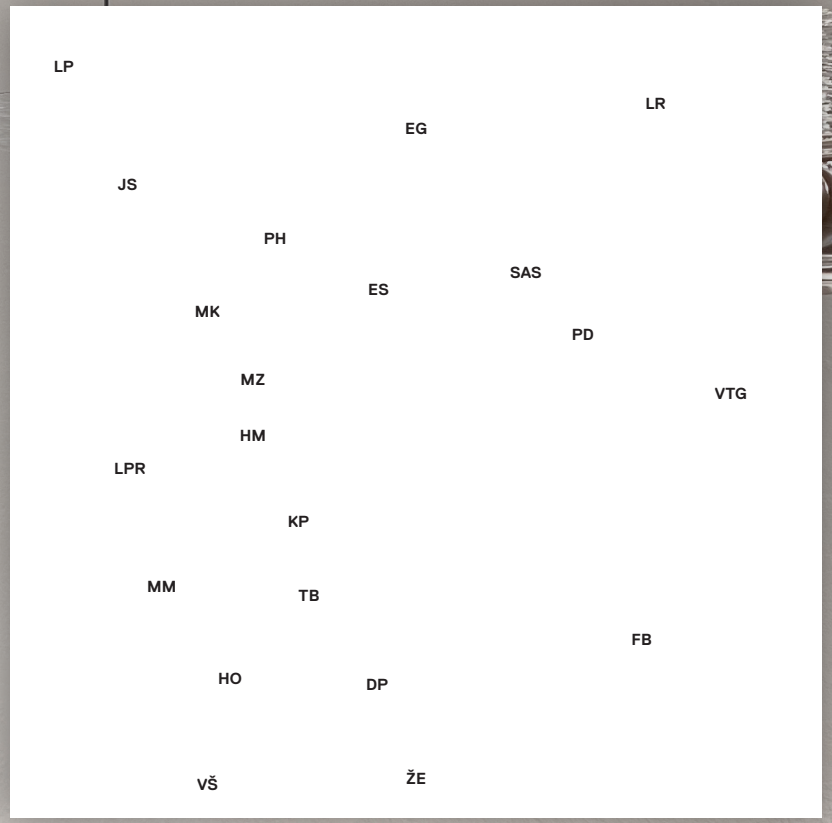
FB	Filip Brandejský
TB	Tereza Brlicová
PD	Petr Dub
ŽE	Žofie Eder
VTG	Vanja Tripalo Gregorič
EG	Eliška Gregorová
PH	Petr Holeček
MK	Matouš Kašpar
HM	Hugo Marek
MM	Marek Meduna
HO	Hedvika Ocásková
DP	David Pinkava
KP	Kryštof Pobiš
LP	Lucie Pouchová
LPR	Lukáš Prudík
LR	Lucie Rosická
ES	Enisa Skoko
SAS	Sara Alisa Soualmia
JS	Jiří Straka
VŠ	Viktor Šlegl
MZ	Matěj Zikmund

obsah
styl
pravda
HM
FB
VŠ
SAS
ES
PD
HO
EG
JS
PH
KP
TB
DP
ŽE
LPR
LR
MK
MM
VTG
MZ
LP
postoj
forma

Koťátková
LR
HO
PH
MM
PD
EG
ES
KP
ŽE
DP
SAS
FB
JS
TB
MZ
LPR
MK
VŠ
HM
VTG
LP
Toyen
Šimotová

nikotin
LP
PH
ES
SAS
KP
EG
JS
ŽE
VŠ
LPR
PD
MK
MZ
HO
LR
DP
FB
VTG
MM
HM
TB
mariuhana
alkohol

flegmatik
sangvinik
LP
LR
EG
JS
PH
SAS
ES
MK
PD
MZ
VTG
HM
LPR
KP
MM
TB
FB
HO
DP
VŠ
ŽE
melancholik
cholerik

SKENY

Následující skeny pocházejí z knihy
Alexise de Tocquevilla *Starý režim a revoluce*,
kterou vydalo nakladatelství Academia.

Kniha třetí

KAPITOLA PRVNÍ

Jak se kolem poloviny XVIII. století stali literáti vedoucími politiky země a jaké to mělo důsledky

Nyní opouštím staré a obecné skutečnosti, jež připravovaly Velkou revoluci, kterou chci popsat. Přistoupím k dílčím a novějším faktům, která nakonec určila její místo, její vznik a její povahu.

Francie byla již dlouho ze všech národů Evropy zemí nejvíce literární. Nicméně spisovatelé zde nikdy neprojevovali myšlenky, jaké se objevovaly od poloviny XVIII. století, ani nezaujímali místo, které jim náleží nyní. To jsme u nás ještě nikdy neviděli a mám za to, že ani nikde jinde.

Nebyli nijak zapojeni do každodenních záležitostí jako v Anglii, i když jim nikdy nebyli příliš vzdáleni. Neměli žádnou pravomoc a neplnili žádnou veřejnou funkci ve společnosti, již zcela zaplněné úředníky.

Přesto nezůstávali zcela stranou politiky a nebyli uzavřeni v oblasti filosofie a literatury jako většina jim podobných v Německu. Neustále se zabývali otázkami, které se týkaly vlády: popravdě řečeno, právě zde bylo jejich vlastní místo. Každodenně bylo slyšet, jak diskutují o původu společností a o jejich prvotních formách, o základních právech občanů

a o právech moci, o přirozených a umělých vzájemných vztazích lidí, o chybách nebo oprávněnosti zvyklostí a o samých principech zákonů. Každodenně takto pronikali až k základům společenského uspořádání své doby, zvědavě zkoumajíce jeho strukturu a kritizujíce jeho celkové uspořádání. Zkoumání těchto velkých problémů nebylo ovšem předmětem speciálního a hlubokého studia pro všechny; většina spisovatelů se jich dotýkala pouze letmo a jaksi hravě, všichni se však s nimi setkávali. Tento druh abstraktní a literární politiky byl více nebo méně rozšířen ve všech pracích této doby a nebyla mezi nimi žádná práce, od těžkého traktátu až po báseň, která by se aspoň trochu této politiky nedotkla.

Politické systémy v dílech těchto spisovatelů měly tolik podob, že ten, kdo by se je snažil navzájem sladit a vytvořit z nich jedinou teorii vlády, by nebyl nikdy dosáhl cíle svého snažení.

Když ovšem pomineme podrobnosti a dostaneme se k hlavním myšlenkám, snadno zjistíme, že se autoři těchto rozdílných systémů shodují přinejmenším ve velmi všeobecném pojetí, které, jak se zdá, každý z nich pochopil stejně, a které jako by v jeho duchu předcházelo všechny osobní myšlenky a bylo jejich společným zdrojem. Ať už se jakkoli různí v dalších vývodech, drží se všichni tohoto výchozího bodu: všichni se domnívají, že je třeba komplikované a tradiční zvyklosti, které ovládaly společnost jejich doby, nahradit prostými a elementárními pravidly, vycházejícími z rozumu a založenými na přirozeném právu.

Když se na to pozorně podíváme, uvidíme, že to, co můžeme nazvat politickou filosofií XVIII. století, vychází právě z tohoto pojetí.

Podobné myšlení nebylo nijak nové: již tři tisíce let procházelo představivostí lidí a znovu se do ní neustále vracelo, aniž se v ní ustálilo. Jak to, že se tentokrát dokázalo zmocnit ducha všech spisovatelů? Proč se, jako již tolikrát, nezastavilo v hlavách několika filosofů, ale sestoupilo až k davu a nabylo pevnosti a žhavosti politické vášně, takže bylo možné

spatřit, jak se obecné a abstraktní teorie o povaze společnosti stávají předmětem každodenních diskusí nečinných nádeníků a jak zapalují dokonce představivost žen a vesničanů? Jak to, že se spisovatelé, kteří neměli žádné postavení, ani pocty, bohatství, odpovědnost či moc, stali skutečnými vedoucími politiky své doby, a dokonce jedinými politiky, protože zatímco jiní vládli, jedině oni měli autoritu? Chtěl bych několika slovy vyložit a ukázat, jaký mimořádný a strašný vliv měly – a dodnes mají – na Revoluci tyto skutečnosti, patřící zdánlivě pouze do dějin naší literatury.

Není náhodou, že filosofové XVIII. století zaujali obecně postoje tak odporující postojům, které ještě tvořily základ společnosti jejich doby. Tyto ideje u nich přirozeně vyvolal pohled na společnost, kterou měli všichni před očima. Podívaná na tolik neoprávněných a směšných privilegií, jejichž váha byla pociťována stále tíživěji a jejichž příčiny byly stále méně patrné, poháněla nebo spíše překotně hnala ducha každého z nich směrem k ideji přirozené rovnosti podmínek. Když viděli tolik neregulérních a bizarních institucí, pozůstatků jiných časů, které se nikdo nepokusil navzájem sladit ani přizpůsobit novým potřebám a které, jak se zdálo, tu měly zůstat navěky, když ztratily své zásluhy, snadno pojali nechuť ke všemu starému a k tradici a byli přirozeně dovedeni k přání přebudovat společnost své doby podle zcela nového plánu, jejž každý z nich načrtával řízen schopnostmi svého rozumu.

Samo jejich postavení spisovatele připravilo na to, aby dávali přednost obecným a abstraktním /m/ teoriím týkajícím se vlády a aby jim slepě důvěřovali. Protože žili v ohromné vzdálenosti od praxe, žádná zkušenost nemírnila zápal jejich povahy. Nic je nevarovalo před překážkami, které existující skutečnosti mohly postavit do cesty sebeužitečnějším reformám. Neměli nejmenší představu o nebezpečích, která vždy doprovázejí i ty nejnezbytnější revoluce. Dokonce o nich nic netušili, protože úplná absence jakékoli politické svobody způsobila, že svět veřejných záležitostí pro ně byl

nejen málo známý, nýbrž zcela neviditelný. Nedělali v této oblasti nic a nemohli dokonce ani vidět, co zde dělají jiní. Chybělo jim tedy ono povrchní poučení, které pohled na svobodnou společnost a ozvuk všeho, co se zde děje, dává i těm, kdo se nejméně pletou do vládnutí. Stali se tak mnohem odvážnějšími ve svých novotách, zamilovanějšími do obecných idejí a do systémů, pohrdavějšími ke starobylé moudrosti a důvěřovali svému individuálnímu rozumu ještě více, než je obvyklé u autorů, kteří píší spekulativní knihy o politice.

Stejná neznalost jim otevřela uši a srdce davu. Můžeme prohlásit, že kdyby byli Francouzi ještě měli, jako kdysi, účast na vládě v generálních stavech, kdyby se byli i nadále denně zabývali správou země ve shromážděních svých provincií, nikdy by se nebyli dali strhnout, jak se to stalo tehdy, ideami spisovatelů. Byli by si zachovali jistý vliv na veřejné záležitosti, který by je uchránil před čistou teorií.

Kdyby byli jako Angličané dokázali postupně měnit ducha starých institucí, aniž by je zničili, nebyli by si možná tak ochotně vymysleli zcela nové. Každý z nich však každodenně cítil, jak je omezován ve svém majetku, ve své osobnosti, ve svém blahobytu nebo ve své hrdosti nějakým starým zákonem, nějakou starou politickou zvyklostí, nějakým zbytkem starých mocí, a neviděl pro sebe žádný lék, kterého by mohl sám použít proti této zvláštní nemoci. Zdálo se, že se buď musí v uspořádání země všechno snášet, nebo všechno zničit.

Přesto jsme si v ruinách všech ostatních svobod jednu zachovali: mohli jsme téměř bez omezení filosofovat o původu společnosti, o základní povaze vlády a o prvořadých právech lidského druhu.

Všichni, které trápila každodenní praxe legislativy, se brzy nadchli pro tuto literární politiku. Náklonnost k ní pronikla až k těm, jež povaha nebo podmínky přirozeně nejvíce vzdalovaly od abstraktních spekulací. Neexistoval poplatník, jehož by nepoškodilo nerovné rozdělení daní, který by nehořel pro ideu, že všichni lidé si musí být rovni. Každý

malý vlastník půdy, kterému zničili pole zající jeho souseda šlechtice, horlivě naslouchal slovům, že rozum bez rozdílu odsuzuje všechna privilegia. Každé veřejné pobouření se takto přetvářelo ve filosofii. Politický život byl násilně tlačen do literatury a literáti brali do svých rukou směr veřejného mínění, a na okamžik tak zaujali místo, které ve svobodných zemích obvykle patří vůdcům stran.

Nikdo už nebyl schopen jim tuto roli upřít.

Aristokracie ve své plné síle neřídí pouze veřejné záležitosti: určuje také názory, udává tón spisovatelům a autoritu myšlenkám. V XVIII. století francouzská šlechta zcela ztratila tuto část svého vlivu. Její vliv sledoval osud její moci: místo, které zaujímala v duchovní vládě, bylo prázdné a spisovatelé se zde mohli pohodlně usadit a zaplnit je sami.

Navíc sama aristokracie, jejíž místo zaujali, podporovala jejich počínání. Tak zcela zapomněla, že jednou přijaté obecné teorie dospějí nutně k tomu, že se přemění v politické vášně a činnost, doktríny nejprotichůdnější jejím osobním právům, a dokonce její existenci, se jí jevily jako velice důmyslná hra ducha. Aristokracie se do ní ochotně zapojila, aby jí ubíhal čas a aby pokojně užívala svých výsad a svých privilegií, a klidně rozprávěla o absurdnosti všech ustálených zvyklostí.

Často budila údiv podivná slepota, s níž vyšší třídy starého režimu samy pomáhaly jeho zničení; kde však mohly získat poučení? Svobodné instituce jsou stejně důležité pro vedoucí občany, aby je poučily o nebezpečí, které na ně číhá, jako pro nejníže postavené, aby je ujistily o jejich právech. Už více než celé století, kdy mezi námi vymizely poslední stopy veřejného života, se lidé přímo nezajímali o zachování starého zřízení; žádný otřes ani žádný hluk je neupozornil na úpadek této starobylé stavby. Protože se navenek nic nezměnilo, měli zato, že všechno zůstalo přesně stejné. Jejich duch se tedy zastavil na místě, kde se nacházel duch jejich otců. Šlechta byla v sešitech z roku 1789 zaujatá zákroky královské moci stejně, jako v sešitech z XV. století. A sám nešťastný Ludvík XVI., okamžik před tím, než zahynul v záto-

pě demokracie, jak to právem připomíná Burke, stále viděl v aristokracii hlavního rivala královské moci; nedůvěřoval jí, jako by to bylo ještě v době Frondy. V buržoazii a lidu naproti tomu viděl, stejně jako jeho předkové, nejjistější oporu trůnu.

Nám, kteří máme před očima trosky tolika revolucí, bude však připadat nejpodivnější, že sama představa násilné revoluce v duchu našich otců naprosto neexistovala. Vůbec se o ní nediskutovalo, vůbec nikomu nepřicházela na mysl. Malé otřesy, kterými veřejná svoboda neustále poznamenává i nejlépe upevněné společnosti, připomínají každodenně možnost převratů a udržují v bdělosti obezřetnost veřejnosti. Ve francouzské společnosti XVIII. století, která se brzy zřítí do propasti, však dosud nic neupozorňovalo, že je na jejím okraji.

Čtu pozorně sešity, které pořizovaly tři stavy, než se v roce 1789 shromáždily; pravím tři stavy, šlechta a klérus, právě tak jako třetí stav. Vidím, že se tu požaduje změna nějakého zákona, tam nějaké zvyklosti, a poznamenávám si to. Pokračuji tak až do konce této obrovské práce, a když začnu dávat dohromady všechna tato jednotlivá přání, uvědomuji si s jistým zděšením, že je požadováno současné a systematické zrušení všech zákonů a všech zvyklostí, které v zemi platí. Vidím okamžitě, že půjde o jednu z nejrozsáhlejších a nejnebezpečnějších revolucí, jaké kdy svět zažil. Ti, kdo budou zítra jejími oběťmi, o tom nic nevědí. Věří, že úplná a náhlá transformace tak složité a tak staré společnosti může za pomoci rozumu a jen jeho silou proběhnout bez otřesu. Nešťastníci! Zapomněli dokonce i na onu poučku, kterou jejich otcové před čtyřmi sty lety takto vyjádřili v naivní a živé francouzštině oné doby: „Získáme-li příliš velké výsady a svobody, upadneme do příliš velkého otroctví."

Není překvapením, že šlechta a buržoazie, vyloučené už dávno předtím ze všeho veřejného života, projevily tak podivuhodnou nezkušenost. Ještě více však udivuje, že i ti, kdo řídili veřejné záležitosti, ministři, vysocí úředníci, intendanti, neprokázali o nic větší předvídavost. Mnozí z nich byli přeci ve svém řemesle velmi schopní, znali do základu všechny detaily veřejné správy své doby, ale pokud jde o onu velkou vědu o vládnutí, která učí rozumět obecnému pohybu společnosti, posoudit, co se děje v duši mas, a předvídat, co z toho vyplyne, byli stejnými nováčky jako lid sám. Ve skutečnosti by jedině svobodné instituce mohly státníky naučit vše o této základní součásti jejich umění.

To je dobře vidět v memorandu, které roku 1775 adresoval Turgot králi a mezi jiným mu v něm radil, aby dal celým národem svobodně zvolit a pak každoročně na šest týdnů svolával reprezentativní shromáždění, kterému by však nesvěřil žádnou skutečnou moc. Zabývalo by se pouze správou, a nikdy vládou, mělo by dávat spíše doporučení, než vyjadřovat vůli, a po pravdě řečeno by mělo za úkol pouze diskutovat o zákonech, ale nevytvářet je. „Takto by královská moc vyhlížela jako osvícená, ale nebyla by omezena," napsal, „a veřejné mínění by bylo bez nebezpečí uspokojeno. Protože tato shromáždění by neměla žádnou pravomoc stavět se proti nezbytným opatřením, kdyby se, což je téměř vyloučeno, takto nechovala, Vaše Veličenstvo by vždy zůstávalo jejich pánem." Je to naprosté nepochopení dosahu takového opatření a ducha doby. Je pravda, že ke konci revolucí často došlo k tomu, že se beztrestně uskutečnilo, co Turgot navrhoval: místo skutečné svobody se poskytl jen její stín. Augustus se o to úspěšně pokoušel. Národ unavený dlouhými diskusemi ochotně přijme, že je podváděn, jen když se mu vrátí klid. A dějiny nás učí, že pak stačí k jeho uspokojení sebrat po celé zemi jistý počet bezvýznamných nebo závislých lidí a nechat je před národem za odměnu hrát roli politického shromáždění. Existuje pro to řada příkladů. Na počátku revoluce však takové počínání vždy ztroskotá a vždy pouze lid rozvášní, aniž by ho uspokojilo. To ví nejnepatrnější občan svobodné země; Turgot, ač největší administrátor, jaký kdy byl, to nevěděl.

Pomyslíme-li nyní, že právě francouzský národ, tak neznalý svých vlastních záležitostí a tak postrádající zkušenosti, tak stísněný svými institucemi a tak neschopný je změnit,

byl tehdy současně ze všech národů na zemi nejvzdělanější a nejvíce milující duchaplnost, bez obtíží pochopíme, jak se zde literáti stali politickou mocí a nakonec mocí hlavní.

Zatímco v Anglii ti, kdo psali o vládě, a ti, kdo vládli, měli k sobě blízko, a zatímco jedni zaváděli nové ideje do praxe, druzí opravovali a omezovali teorie pomocí faktů, ve Francii zůstal politický svět rozdělen na dvě oddělené oblasti a bez vzájemné komunikace. V první se spravovaly veřejné záležitosti, ve druhé se vytvářely abstraktní zásady, na nichž měla být každá správa založena. Zde se přijímala dílčí opatření, která vyžadovala rutina; tam se proklamovaly obecné zákonitosti, aniž se kdy uvažovalo o prostředcích, jak je aplikovat: jedněm příslušelo řízení veřejných záležitostí, druhým řízení porozumění.

Nad reálnou společností, jejíž uspořádání bylo ještě tradiční, zmatené a neregulérní, kde zákony zůstávaly rozmanité a rozporné, společenské postavení rozdílné, s ostře odlišenými podmínkami a nerovnými břemeny, se budovala krok za krokem imaginární společnost, v níž se všechno zdálo být jednoduché a koordinované, jednotné, spravedlivé a ve shodě s rozumem.

Představivost davu postupně opustila stávající společnost a ulpěla v imaginární společnosti. Lidé se přestali zajímat o to, co je, a snili o tom, co by mělo být, a nakonec se v duchu vznášeli v onom ideálním světě, který vytvořili spisovatelé.

Často se naše revoluce přičítala revoluci americké: ta měla skutečně velký vliv na revoluci francouzskou, která však závisela méně na tom, co se tehdy stalo ve Spojených státech, než na tom, co se ve stejném okamžiku myslelo ve Francii. Zatímco ve zbytku Evropy byla americká revoluce ještě pouze nový a zvláštní fakt, u nás pouze zvýšila podstatnost a naléhavost toho, o čem se lidé domnívali, že již znají. Tam udivovala, zde utvrzovala přesvědčení. Zdálo se, že Američané pouze uskutečnili to, co formulovali naši spisovatelé, dali reálnou podobu tomu, o čem jsme právě snili. Je to, jako by se Fénelon najednou objevil v Salentu.[33]

V historii tak nová okolnost, že veškerou politickou výchovu velkého národa obstarávají jen literáti, se patrně nejvíce zasloužila o to, že francouzská revoluce nabyla vlastního ducha a docílila toho, co vidíme.

Spisovatelé nedodali lidu, který ji uskutečnil, pouze své ideje. Dali jí svůj temperament a svou povahu. Pod vlivem jejich dlouhé výchovy, za nepřítomnosti všech jiných vůdců, uprostřed hluboké nevědomosti ovládané pouze praxí, si celý národ četbou jejich děl nakonec osvojil instinkty, pružné myšlení, záliby a dokonce přirozené podivínství těch, kdo píší, takže když měl nakonec jednat, přenesl do politiky všechny zvyklosti literatury.

Když studujeme historii naší revoluce, vidíme, že byla provedena ve stejném duchu, v jakém bylo napsáno tolik abstraktních knih o vládě. Tatáž záliba v obecných teoriích, kompletních legislativních systémech a přesná symetrie v zákonech; totéž pohrdání existujícími fakty, tatáž důvěra v teorii, tatáž záliba v originalitě, v důvtipu a v nových institucích; tatáž chuť přetvářet najednou celé zřízení podle pravidel logiky a podle jednotného plánu místo snahy pozměnit je po částech. Děsivá podívaná, protože to, co znamená kvalitu u spisovatele, je mnohdy vadou u státníka. A to, co často vytvořilo dobré knihy, může vést k velkým revolucím.

Sám jazyk politiky přijal tehdy něco z jazyka, jímž mluví literáti: naplnil se obecnými výrazy, abstraktními termíny, odvážnými slovy, literárními obraty. Tento styl, posilovaný politickými vášněmi, které jej používaly, pronikl do všech tříd a sestoupil s podivuhodnou snadností až do tříd nejnižších. Hodně dlouho před Revolucí mluví edikty Ludvíka XVI. často o přirozeném právu a o lidských právech. Jsou i rolníci, kteří ve svých odvoláních nazývají své sousedy spoluobčany, intendanta úctyhodný úředník, faráře farnosti ministr kultu a dobrý Pánbůh, Nejvyšší bytost – všem těmto rolníkům už chybí jen znalost pravopisu, aby se stali dosti špatnými literáty.

Tyto nové vlastnosti se tak dobře začlenily do někdejší hloubky francouzského charakteru, že se naší přirozené povaze často přisuzovalo to, co pocházelo pouze z podivné výchovy. Slyšel jsem tvrdit, že záliba, nebo spíše vášeň pro obecné ideje, systémy a velká slova, kterou projevujeme v oblasti politiky už šedesát let, pramení z nevím jakého charakteristického znaku specifického pro naši rasu, který byl poněkud emfaticky nazýván *francouzským duchem:* jako by se tento údajný znak mohl náhle objevit koncem minulého století poté, co se po celý zbytek našich dějin skrýval.

Pozoruhodné je však to, že jsme si uchovali zvyklosti, které jsme převzali z literatury, a přitom jsme téměř úplně ztratili svou někdejší lásku k literatuře. Často jsem se během svého veřejného života podivil, když jsem se setkal s lidmi, kteří vůbec nečetli knihy z XVIII. století ani žádné jiné a kteří velmi pohrdali spisovateli, a přitom věrně zachovali některé z hlavních chyb, které ještě před jejich narozením vnesli do života literáti.

KAPITOLA DRUHÁ

Jak se mohla bezbožnost stát všeobecnou a dominantní vášní Francouzů XVIII. století a jaký to mělo vliv na povahu Revoluce

Od velké revoluce XVI. století, kdy se kritický duch pokusil roztřídit různé křesťanské tradice na falešné a pravdivé, se nepřestávali objevovat zvědavější nebo smělejší géniové, kteří je všechny zpochybnili nebo zavrhli. Týž duch, který v Lutherově době odvedl z katolické církve několik milionů katolíků, odváděl každým rokem jednotlivě některé křesťany od samotného křesťanství: po kacířství následovalo bezvěrectví.

Obecně lze říci, že na konci XVIII. století ztratilo křesťanství na evropském kontinentě velkou část své moci; ve větši-

Následující strany pocházejí z knihy Jiřího Přibáně a Karla Hvížďaly *Hledání odpovědnosti*, kterou vydalo nakladatelství Karolinum.

Koronavirová globální krize odhalila kromě jiného i mnoho krizových jevů a dlouhodobých problémů v jednotlivých zemích, například přetrvávající rasovou diskriminaci ve Spojených státech amerických nebo politickou podřízenost vědy a tvrdou represi vůči jakékoli kritice v Číně. Když byl policií zavražděn George Floyd, vypukly v USA nepokoje a protesty, jaké země nezažila od 60. let minulého století po smrti Martina Luthera Kinga. Jaké politické důsledky může mít souběh současných krizí? Jak tyto problémy rezonují na univerzitách, kde přednášíte?

Covid-19 je zkouška politických režimů i celého sociálního systému od hospodářství přes vědu až po vzdělání. Nepokoje, o kterých se zmiňujete, ovšem nejsou ve Spojených státech ničím

novým, to jen napětí ve společnosti uzavřené do karantény přerostlo v otevřené protesty reagující na konkrétní čin policejní brutality. Tato brutalita ovšem představuje dlouhodobý sociální a politický problém a například hnutí Black Lives Matter, Na černošských životech záleží, spadá již do prezidentské éry Baracka Obamy, a ne teprve Donalda Trumpa. Samozřejmě že záleží na všech životech, ale ty černošské jsou policejnímu a jinému bezpráví vystavené mnohem víc, a proto je o nich třeba mluvit v souvislosti s rasovou diskriminací. Ta není jen individuálním excesem, ale institucionálním problémem, jak se můžete přesvědčit z policejních, soudních a vězeňských i dalších statistických údajů. Covid-19 tady zapůsobil jen jako katalyzátor obecnějších problémů dnešních západních společností i jejich dějin, jak ukazuje například diskuse o imperiální minulosti nejen v Británii nebo Francii, ale třeba i Belgii nebo Nizozemí. Protesty, nepokoje a demonstrace včetně ničení soch jsou jen jedním ze způsobů, jak tato společnost formuluje politické problémy a témata.

Již dnes je evidentní, že kromě rasové segregace za protesty, které se šíří už i v Evropě a Asii, začínají převažovat témata sociální spravedlnosti, která se stala globálním problémem, protože hospodářská globalizace vede ke stále většímu rozevírání nůžek mezi bohatými a chudými. To je přece velmi výbušná směs, nemyslíte?

Asi bychom neměli podléhat apokalyptickým obrazům globalizace jako světa, ve kterém jen bohatí bohatnou a chudí chudnou. Vidět v posledních třiceti letech jen slzavé údolí je scestné, protože díky globalizaci se podařilo

miliardy lidí zbavit absolutní chudoby a bídy. Životní úroveň v zemích, jako je již zmiňovaná Čína nebo Indie, ale i Vietnam, Indonésie, Turecko a mnoho dalších, rostla a hladomory, které lidstvo pronásledovaly ještě v 80. letech minulého století celkem pravidelně, se staly minulostí. To není nějaké naivní vykreslování prosperity, protože odvrácenou stranou je akcelerace ničení životního prostředí nebo změna klimatu. Ale měli bychom si uvědomit, že globalizace v posledních třiceti letech představuje mnohem složitější vývoj, ve kterém rostoucí rozdíly mezi bohatými a chudými nelze oddělit od růstu bohatství jako takového. Je nicméně patrné, že svět se dnes stále více politicky i sociálně dělí na ty, kdo z globalizace měli zisk, a kdo naopak spíš ztráty. To se ale týká všech společností, těch nejbohatších i nejchudších. Například úspěch Donalda Trumpa ve Spojených státech v roce 2016 byl přece také jeden z takových protestů všech, kdo se cítí stále více ohroženi dnešním stavem věcí. A výsledky prezidentských voleb ve Spojených státech v roce 2020 sice ukázaly, že tamní ústavní demokracie si dokáže poradit i s destruktivním populistou Trumpova typu, ale současně i to, že podpora takových politiků není nahodilá. Trumpova překvapivě vysoká podpora ve volbách totiž ukázala kromě jiného i vysokou míru nedůvěry nemalé části voličstva k oficiálním institucím včetně průzkumů veřejného mínění, což známe i tady ve Velké Británii. Současně s tím je třeba uvědomit si, že za těmito hlasy ani zdaleka není jen bigotnost nebo hloupost voličů, jak se to občas snaží zjednodušit média a někteří političtí komentátoři, ale skutečné sociální a ekonomické problémy, které bude muset řešit každá příští vláda.

Podle bulharského profesora politologie Ivana Krasteva, který řídí vědecké Centrum liberálních strategií v Sofii, působí jako vědecký pracovník IWM ve Vídni a píše mimo jiné pro New York Times, dokonce hrozí v současnosti rozpad liberálnědemokratického řádu, protože ztratil jasného protivníka. Cituji: „Bez alternativních center moci, která by ohrožovala jeho nárok na budoucnost lidstva, se liberalismus zamiloval sám do sebe a začal bloudit…“ Jak se stavíte k této tezi?

Ivan Krastev je bezesporu jeden z nejbystřejších politických pozorovatelů a komentátorů, ale zrovna tento schmittovský argument, podle kterého určitý systém prosperuje a funguje jen tehdy, když se může poměřovat s protivníkem, mi nepřijde přesvědčivý. Jistěže obraz nepřítele funguje jako způsob potvrzení vlastní identity a vytváří představu ideologické jednoty tam, kde ve skutečnosti panují politické a názorové rozdíly. Ale vzpomeňte si, kolik teorií vymyšlených politology během studené války „vědecky“ dokládalo zákonitý úpadek liberálních demokracií tváří v tvář autoritativně a centrálně organizované socialistické společnosti. Nebo teorie konvergence, podle které všechno budou řídit manažeři a experti racionálně a bez ideologických předsudků jednoho či druhého tábora. Ta teorie dnes funguje v perverzní podobě čínského modelu, který je tím nejbrutálnějším spojením kapitalismu a komunismu. Dnešní napětí a krize v liberálně demokratických společnostech tak podle mě nejsou důsledkem rozpadu nějakého obrazu nepřítele, ale systémových a strukturálních problémů, které ovšem demokracie dokážou řešit mnohem pružněji a účinněji než autoritářské režimy.

Jak říkají sociologové, u určitých skupin obyvatelstva ale byla překročena „absorpční kapacita“.

Jistě, nacházíme se totiž ve stavu nejen politických, ale mnohem obecnějších sociálních a technologických změn od umělé inteligence zasahující do stále více oblastí našeho života až po biotechnologie a výzkum genomu, který proměňuje stále rychleji nejen zdravotnictví, ale i samotný pojem lidství a hodnotu lidského života. Za tyto vědecké objevy a technické vynálezy také přece někdo musí nést odpovědnost. Ukazuje se to i v tak banálních záležitostech, jako jsou samořiditelné vozy, u kterých je třeba stanovit algoritmy pro případ nehody. Vidíte, jak se nám ve zcela praktické rovině vrací filosofický experiment s odbrzděným vagónem, který jsem zmiňoval na začátku našeho povídání? Jaké jsou zde důsledky, kdo ponese odpovědnost za škodu, ne-li zranění a smrt pasažérů? Takto bych mohl pokračovat. Ona absorpční kapacita je tak sociální i hodnotová a intelektuální.

Nevolá tato situace po generační změně, tedy po jiném způsobu myšlení, kterého naše generace již není schopná?

To máte určitě pravdu, i když generační změnu bych nepřeceňoval, protože dělení společnosti do jednotlivých kohort nebo generací není pro celkové fungování společnosti až tak důležité. Mnohem důležitější je diferenciace společnosti do různých systémů, jak jsme si o ní povídali a která znamená, že problémy jednoho systému nelze automaticky převádět na funkce druhého systému. Jinak skončíte v situaci, kdy vědu neřídí

vědci, ale politici nebo ekonomové. Myslím však, že si v této souvislosti musíme položit otázku, co je to samotné vzdělání a vzdělanost a jak k nim přispívají dnešní univerzity. Jinými slovy, jaká je odpovědnost dnešních univerzit za vzdělanost obecnou i speciální, technickou i humanitní.

Univerzita znamenala společenství studentů a učitelů, jedno společné těleso – *universitas* se všemi svobodami a privilegii, které se k takové vzdělávací instituci vážou již od středověku. Platí z toho ale vůbec ještě něco v době, kdy se univerzitní vzdělání stalo masovou záležitostí a obsah vzdělání do značné míry diktuje globální obchod s ním? Neocitly se univerzity v pasti?

Každá doba si klade otázku, co vzdělání znamená, jaký je jeho smysl a účel a k čemu by měla sloužit i jeho univerzitní forma. Ve středověku to byly ostrůvky vzdělanosti v moři negramotnosti, na nichž se budovaly ekonomické instituce i státní aparáty a které utvářely světský i duchovní život tehdejší společnosti. Právě v nich docházelo k zásadním intelektuálním disputacím i k prvním projevům zásadních společenských konfliktů, jak jsou toho důkazem i dějiny Karlovy univerzity prakticky od dob jejího založení v roce 1348. O smyslu a účelu univerzit se diskutuje od jejich vzniku, což ale neznamená, že by na stejné otázky existovaly stejné odpovědi. Jinak vnímal poslání své univerzity Jan Hus a jinak Masaryk nebo Patočka, i když na osudu všech těchto učitelů bychom mohli plasticky převyprávět dobové konflikty a společenské i politické zápasy. Každý z těch případů patří do univerzitních dějin, které však mají svou kontinuitu a potvrzují, že univerzitní vzdělání stále představuje jedinečnou intelektuální reflexi společnosti, i když

pochopitelně jinak univerzity a jejich odpovědnost chápali Kant nebo Humboldt a jinak Arendtová nebo Nussbaumová. Především máte pravdu v tom, že když společnost přijme politický program, podle něhož se hlavním motorem ekonomické prosperity má stát tzv. vědomostní ekonomika, a univerzitním systémem prochází více než polovina populace, radikálně se změní postavení univerzit ve společnosti i smysl samotného vzdělávání. Už to nejsou ani ostrovy gramotnosti, ani elitní kluby, ale masové instituce produkující ty formy vědění, které mají největší šanci uplatnit se na pracovním trhu a přispívat k dalšímu ekonomickému růstu. Když ovšem nabízíte vzdělání polovině společnosti, pochopitelně ho musíte přizpůsobit průměrné intelektuální úrovni, takže kvalita výuky především v bakalářském, ale do značné míry i v postgraduálním programu klesá a skutečně odborné a vědecké vzdělávání nastává až na úrovni doktorandského a postdoktorandského studia. To je past, která se ukázala například během poslední ekonomické krize v roce 2008 i zde ve Spojeném království, kdy se najednou ukázalo, že mnoho univerzitních absolventů je zadluženo kvůli studiu, ale zároveň jsou nezaměstnatelní kvůli tomu, co studovali. A do toho univerzitní manažeři samozřejmě jako první zrušili kurzy, které byly „málo ziskové“, jako například filosofii nebo lingvistiku.

Pokud by ale k takové redukci univerzitního vzdělávání došlo, ztratí se schopnost kritického myšlení i filosofické reflexe, bez které přece nemůže existovat kultura a myšlení.

Má být ale univerzitní vzdělání především „ziskové“, nebo je jeho společenská hodnota i jiná než

ekonomická? Jak reagovat na poznámku ministra školství, který řekne, že univerzitní vzdělávání je jedním z „nejvýnosnějších průmyslových odvětví“ Velké Británie? A co dělat, když po vás univerzita chce, abyste jí předložil podnikatelský plán svého vědeckého centra? Již tyto zcela konkrétní otázky, které zná každý univerzitní učitel ve Spojených státech nebo Velké Británii, ale v poslední době stále více i na evropském kontinentu, ukazují, jak značně se proměnil obsah i funkce univerzitního vzdělávání v dnešní post-industriální společnosti, ve které věda a technika diktují míru ekonomického zisku i celkové prosperity. Jako kdyby myšlenky a objevy byly jen vedlejším produktem univerzity jako obchodního modelu a manažerského projektu. V kombinaci s očekáváním studentů, že oni jsou zákazníci a spotřebitelé, a proto jim univerzity mají povinnost poskytnout takové vzdělání a hlavně tituly, se kterými se pak uplatní na pracovním trhu, se tak vytvořila obrovská ekonomická i sociální bublina, která musí logicky prasknout.

Jak poznamenává britský historik zabývající se kulturními a sociálními dějinami Peter Burke ve svém obsáhlém díle *Společnost a vědění*, byla to právě značná záliba ve scholastických disputacích, kvůli které novověcí myslitelé a humanisté kritizovali středověký koncept univerzitního vzdělání. Co se stalo s disputacemi a jejich kritikou v čase internetu, Facebooku a wikipedie, kdy, jak sám říkáte, se z univerzitního vzdělávání stal průmyslový obor?

Peter Burke se dlouhodobě věnuje kulturním dějinám renesance, ale současně patří mezi ty historiky kultury, kteří si kladou otázku, co je to vůbec kultura i dějiny, tedy otázky, kterými jsme

se tu již zabývali v souvislosti s právem nebo politikou. Pokud jde o disputace, tak to bývala na středověkých univerzitách rozšířená forma diskuse, při níž se používala argumentace opírající se o znalosti klasických textů a autorů, kteří fungovali v těchto rozpravách jako autorita. Renesanční humanisté proti scholastické metodě postavili racionální argumentaci, která čerpá autoritu sama ze sebe. To, co říkám, je pochopitelně velké zjednodušení, protože ve skutečnosti středověké disputace měly zásadní význam i pro formování moderních politických a filosofických konceptů. Dám vám jeden příklad z právních dějin. Když Ernest Kantorowicz zkoumal tzv. *corpus mysticum*, tedy středověký teologický termín vyjadřující spojení Církve s Kristem, který měl současně velký právní význam například pro klášterní majetky, dokázal, že právě tento termín sehrál zásadní roli při formování raně moderní teorie státní suverenity a její právní formy. Samozřejmě pramenil v biblických a církevních textech a jejich autoritě, ale současně fungoval ve zcela praktické právní rovině. Kantorowicz ve slavné studii *Dvě těla krále* dokázal, že raně moderní stát byl projekcí antropomorfních představ autoritativních struktur a výkonné moci již z dob středověké a raně moderní teologie. Ale zpět k vaší otázce. Ona renesance má také svou druhou tvář, ve které Savonarola volá po utopii ctnosti a bouří se proti zkaženosti a rozmařilosti světa a kde krása a harmonie lidského těla často funguje v širším rámci obrazů Posledního soudu, jako například v Sixtinské kapli na Michelangově fresce nebo v orvietské katedrále v kapli San Brizio v obrazech Lucy Signorelliho. To jen my si zpětně vytváříme jednoduchá schémata, v nichž renesanční humanismus vidíme jako protiklad středověké scholastiky, i když ve

skutečnosti je těch intelektuálních a kulturních kontinuit mezi středověkem a moderní dobou mnohem víc, což platí i o univerzitním myšlení a kultuře. Možná, že dnešní univerzity mají překvapivě víc společného se středověkem než s duchem renesance nebo osvícenství.

Myslíte, že se univerzity zase stávají nějakými ostrovy ve společnosti? Nebo je to tím, co a jak se na nich vyučuje?

Dosud jsem se zmínil hlavně o jednom riziku, kterému musí univerzity čelit a za které musí převzít odpovědnost, a to o nebezpečí, že se stanou firmami vyrábějícími pouhé kvalifikace pro určitý typ zaměstnání ve vzdělanostní ekonomice. Dnešním univerzitám ale zrovna tak hrozí druhé nebezpečí, a to že se stanou tím, čím byly ve středověku kláštery.

Co tím myslíte?

Kláštery byly ve středověku ve srovnání se zbytkem společnosti velmi prosperující, bohaté a společensky i politicky privilegované komunity. Současně to byly přes všechny možné disputace ideologické továrny na kulturní jednotu a konsensus, proti kterému je obtížné se postavit, a ve zbytku společnosti vyvolávaly zášť, závist i nenávist. Jestli dnešní univerzity něco pojí s jejich původní středověkou formou, tak je to právě přesvědčení o jejich vlastním civilizačním poslání, což je ovšem v hodnotově a společensky pluralitní společnosti velmi kontroverzní. Navíc toto přesvědčení o civilizačním poslání dnes stojí například i v pozadí odporu a nedůvěry k autoritě vědy a od ní odvozených technik, technologií

a vynálezů od očkovacích vakcín až po nukleární energii nebo umělou inteligenci.

Univerzitám tedy podle vás hrozí, že se z nich stanou na jedné straně firmy vyrábějící vzdělání, které nemá hodnotu samo o sobě, ale jen tržní, a na straně druhé postmoderní kláštery dohlížející nad náležitými mravy. Ale to přece ještě neznamená, že by se z nich vytratil samotný duch nebo étos vzdělanosti.

Myslím, že vzdělanost to přinejmenším znevažuje, protože se z ní stává politický a ideologický symbol. Uvedu to na příkladu. Jeden velmi slavný filosof z Harvardu nedávno poznamenal, že nezná nikoho, kdo by v jeho okolí a mezi jeho kolegy volil nejen Trumpa, ale republikány vůbec. To je ovšem šílená představa! Neméně šílená než myšlenky a činy Donalda Trumpa! Skutečnost, že na jedné z nejslavnějších univerzit světa mezi filosofy téměř nenajdete voliče jedné z hlavních politických stran, přece dokládá, jak monokulturní se univerzity staly přesto, že si multikulturnost a diverzitu dávají do svých manifestů jako základní cíl a hodnotu. Tento posun vypovídá o hlubších strukturálních změnách dnešní společnosti. Ještě před půl stoletím byly univerzity místem společenského disentu, kde slovo dostávali ti, kdo by ho jinde nedostali. Na univerzitách tak mohly svobodně zaznít myšlenky a názory radikálů, buřičů a všech, kdo bývali označováni za narušitele společenského pořádku. Během posledních desetiletí však došlo k zásadní proměně, kdy se z tohoto prostoru neomezené svobody projevu staly naopak ostře sledované a disciplinované režimy, v nichž se rozhoduje o tom, co je a není přípustný projev a co se má

či nemá již ne bojkotovat, ale přímo zakázat a vykázat za hranice univerzit.

To by potvrzovalo, co je občas slyšet z politické pravice, že se totiž z univerzit staly bašty radikální levice a politické korektnosti. Jenže není to tak, že excesy Trumpa a dalších pravicových populistů jsou tak velké, že se proti nim je třeba takto radikálně vymezit, protože ohrožují budoucnost Spojených států i celé naší planety?

Takto ideologicky bych to určitě neformuloval. Víc než o ideologický obsah mi jde o společenskou funkci univerzit. Z někdejších institucí hájících právo na disent se stávají normalizační a disciplinizační aparáty na tvorbu a ochranu společenského konsensu a hodnot, které univerzity samy definují, zastávají a prosazují. Namísto kritického myšlení dnešní univerzity často prosazují kulturní politiku, a ta v důsledku vždy znamená cenzuru. To platí pro pravici i levici. Jinými slovy, univerzity dnes v humanitních oborech nezřídka produkují hranice přípustného a staly se z nich továrny na morální absolutno, namísto toho, aby každé absolutno zpochybňovaly. I v minulosti univerzity přitahovaly nekonformní a neformální osobnosti a politické radikály častěji levicově orientované, zatímco ultrakonzervativci nebo fašisté v řadách univerzitních učitelů se svými názory zpravidla tolik nechlubili. Tato dynamika ostatně odpovídá otevřenosti myšlení a bádání v systému vědy a vysokoškolského vzdělávání, která je jejich základním předpokladem navzdory autoritativním strukturám a konformistickému chování na vědeckých pracovištích, jak ho kdysi přesně popsal Thomas Kuhn v díle *Struktura vědeckých revolucí*. V současnosti se však

univerzity leckde transformují na centra, která sama sebe vidí jako civilizační aparáty vyzařující dobro do celé společnosti právě tak, jak si to mysleli mniši ve středověku. Však také profesoři filosofie a humanitních věd cestují po celém světě a přednášejí a konferují, aby šířili vlastní myšlenky, nalézali pro ně žáky, zakládali celé školy a disputovali s kolegy sice vášnivě, ale nezřídka také s pocitem vyšší zasvěcenosti a morální převahy nad laickou společností. Přitom naprostá většina disputací se v humanitních vědách a filosofii stále odehrává nad autoritativními texty. To jsem měl na mysli, když jsem říkal, že se středověkem mají dnešní univerzity společného víc, než si myslíme.

Takže to vypadá, že se na univerzity vrací středověký duch teologických disputací, prostřednictvím kterého se má šířit nějaká ideologie?

On ten středověk ve filosofii a humanitních vědách totiž nikdy neskončil, takže univerzitní kultura ho má v sobě jako součást genetické výbavy. A to je velký problém nejen ideologický, ale i z hlediska fungování vzdělávacího a vědeckého systému společnosti. Sám mohu dnes například říct, že pro mou práci měly důležitý význam texty, se kterými jsem principiálně nesouhlasil, protože jsem proti jejich síle musel mnohem pracněji a důkladněji formulovat vlastní myšlenky. Dodnes se tak vracím k Hegelovi i Hayekovi nebo Agambenovi i Aronovi a Dworkinovi i Dworkinové, i když k jejich filosofii a teorii mohu mít sebevětší výhrady. Myslím, že tuto zkušenost má naprostá většina mých kolegů, a o to víc mě překvapuje, když okolo sebe slyším, že názory toho či onoho myslitele již neodpovídají dnešním

morálním a kulturním hodnotám, a proto se vyřadí z přednáškového nebo seminárního programu. Vždy na to odpovídám, že to bych musel vyřadit i Marxe z kurzu sociologie, protože jeho filosofii zneužili masoví vrazi, nebo Gándhího z kurzu o lidských právech, protože hovořil nevybíravě o černošském obyvatelstvu Britského impéria. O Wittgensteinovi, který během velmi krátké kariéry vesnického učitele své žáky pravidelně týral a fyzicky mlátil až do bezvědomí, bychom se asi taky raději neměli zmiňovat. A začít bychom museli samozřejmě s vyřazením Sokrata, který velmi pravděpodobně obcoval s nezletilými chlapci! Myslím, že potřebujeme nějakou novou formu renesanční revoluce, která by se dokázala postavit proti morálnímu absolutismu dnešní scholastiky v humanitních a sociálních vědách.

Do jaké míry se to, o čem hovoříte, ale týká i jiných než britských nebo amerických univerzit? Nebavíme se tady spíš o momentálním fenoménu, který doprovází celkový společenský neklid a široce sdílený pocit nespravedlnosti? Kdybych měl zůstat v českém prostředí, tak například takový Miroslav Petříček nebo Petr Rezek či jejich žák Petr Fischer, ale i další filosofové a filosofky jdou jinou cestou.

Rozhodně netvrdím, že všichni, kdo učí na univerzitách filosofii nebo humanitní a sociální vědy, se chovají scholasticky a konformisticky. Ti, které uvádíte, jsou toho koneckonců důkazem. Zápal, se kterým se univerzity pustily do boje za lepší svět, jistě do určité míry souvisí i s tradičním americkým puritanismem a misionářstvím, které jsou nesmiřitelné ke všemu, co se morálně a kulturně vymyká jejich představám o dobru a spravedlnosti. V tomto ohledu se dnešní studenti

a jejich spolky bojkotující, znevažující a potírající vše, co neodpovídá jejich verzi dobra, paradoxně přibližují prvním Evropanům osidlujícím americký kontinent s náboženskou vervou a vidinou nového Jeruzaléma. Post-koloniální studia tak završují dějiny amerického kolonialismu, kdybychom zde chtěli parodovat hegelovský historicismus.

Takže podle vás jsme svědky boje za svobodu projevu?

Aby nedošlo k omylu, zcela s touto tzv. woke, tedy procitlou či probuzenou generací souhlasím v tom, že je žádoucí, abychom ve společnosti otevírali prostor svobody a rovnosti pro všechny, kdo byli nebo dosud jsou diskriminováni a vytlačováni na okraj společnosti. Patří ke genetickému kódu demokracie, že se snaží být stále inkluzivnější. Naprosto správný, žádoucí a úctyhodný boj proti rasové diskriminaci a kulturnímu vyloučení ovšem dnes dostává stále častěji problematickou formu cenzury, která vychází z předpokladu, že kultura je jakási čistá substance, na kterou mají právo jen ti, kdo do ní patří. Z toho pak můžete odvodit, že nikdo, kdo není Mexičan, si nesmí vzít na hlavu sombrero, a nikdo, kdo nepochází z Afriky, si nesmí udělat účes s africkými copánky. To, že homosexuální nebo transsexuální role ve filmech by měli hrát jen homosexuálové nebo transsexuálové, se již považuje za samozřejmé, takže jednotliví herci a herečky se dnes omlouvají za to, že včera takové role přijali, dušují se, že dnes by něco takového už neudělali a prohlašují se za důsledné obhájce práv těchto menšin. Paradox dnešního generačního procitnutí tak spočívá v tom, že se staví za stále větší sociální a politickou inkluzi menšin a jejich identit, ale současně se chová exkluzivně,

když ruší a bojkotuje ty, kdo jejich identitární požadavky a politiky nesdílejí nebo s nimi nesouhlasí. Problém přitom není primárně politický nebo kulturní, ale ontologický a filosofický, protože musíte předpokládat, že kultura je substance, která se nesmí znečišťovat a nikdo zvnějšku si ji nesmí přivlastnit. Ve skutečnosti jsou ale všechny kultury jen momentálním výsledkem celé škály přivlastňování a osvojování si cizích kultur, jak ukazují lidské dějiny.

Ale boj za očistu kultury přece známe velice dobře například i z českého národního obrození či od komunistů a dnes i od antikomunistů, jak jsme o tom hovořili v souvislosti s Milanem Kunderou. Není tento boj něco, co je modernímu člověku vlastní a s čím se každá nastupující generace musí vyrovnat?

To máte jistě pravdu, že kulturní boj patří do výbavy moderního člověka, který velice rád proměňuje politické konflikty na konflikty kulturní nebo civilizační. To je společné dějinám malých národů, jakým jsou Češi, Finové nebo Řekové, i národů imperiálních, jako jsou Španělé, Francouzi nebo Britové, které své politické a obchodní zájmy také halily do závoje civilizačních hodnot a pokroku. Vy ale znáte nějakou čistou kulturu? Každá kultura je naštěstí „špinavá“ v tom smyslu, že nevyzařuje nějakou duši národa a etnika nebo kulturní skupiny, ale naopak spontánně přejímá to, co je jí cizí a neznámé. Jen díky této kulturní otevřenosti tak například mohla antická filosofie a věda doputovat přes křesťanské obce a muslimská impéria zpět do středověké Evropy a odtud se i s pomocí čínských vynálezů rozšířit do moderního světa. Jen díky tomu, že kultury

nejsou čisté a v lidských dějinách se navzájem vždy ovlivňovaly a prostupovaly, se z někdejších sloupů křesťanských asketů staly dnešní minarety a islámské dekorativní abstrakce zase našly svou cestu do křesťanských katedrál. Co by zbylo z dnešního jazzu, kdyby se od začátku nevyvíjel jako neustálé vzájemné ovlivňování černošské a bělošské lidové hudby? Kde by byla moderní evropská malba bez japonských dřevorytů a jak by vypadala dnešní románová tvorba bez ruské literatury 19. století? Musím pokračovat, abych ukázal, že dnešní kultura rušení se sice prohlašuje za progresivismus naší doby, ale intelektuálně a argumentačně stojí na těch nejkonzervativnějších a nejnebezpečnějších představách, jaké dala romantická Evropa světu?! Když jsem viděl Shakespearova *Julia Caesara* v produkci Královské Shakespearovy společnosti s výlučně černošskými herci, zasazené do afrického politického kontextu, byl jsem nadšený podobně jako ostatní diváci ve vyprodaném divadle. Představa, že kultury mohou být čisté nebo se mají očisťovat a nikdo, kdo do nich nepatří, se jich nesmí dotýkat, je ta nejhorší myšlenka, kterou německý idealismus dal světu. Evropa i ostatní kontinenty za ni zaplatily obludnou cenu v podobě rasismu a dvou světových válek včetně holokaustu, který byl na etnické očistě založen. Člověk se asi musí narodit v Americe, aby si myslel, že taková identitární politika je cosi progresivního, i když světové dějiny nás přesvědčují o opaku. A paradoxně se tito věkově často spříznění lidé sami označují právě za onu procitlou generaci, která to vše prohlédla i pochopila. Přijde mi, že je to symbolický poslední vzdech osvícenského ducha, který vycházel z předpokladu, že vzdělávání a výchova povedou člověka k lepšímu poznání sebe sama i světa,

ale také z toho, že toto poznání je věčný a nikdy nekončící úkol. Toto je historicky první generace, která sebe sama vnímá tak, že už pro vlastní život a myšlení nepotřebuje žádné další osvícení, protože už definitivně procitla z intelektuálního a morálního spánku lidstva, a proto může poučovat všechny ostatní, kteří jsou ospalí nebo toto historické procitnutí zaspali.

Ale každá mladá generace přichází se svým vlastním pohledem na svět a jeho problémy i na jejich řešení. Otázka je, v čem je pohled dnešní mladé generace nový nebo jiný.

Ano, ale v tomto případě jsme svědky generačního obratu, ve kterém mladí říkají starým, co se smí a nesmí – nastupující generace nepřichází s požadavkem radikální proměny světa a boření zavedených pořádků, ale naopak tvrdí, že ona má ten morální kompas, takže může všechny poučovat a všichni ji musí následovat. Pamatujete si na klasickou českou komedii Martina Friče *Mravnost nade vše*, ve které staří poučují mladé, jak se mají chovat, ale přitom se ukazuje, jak jsou pokrytečtí a směšní? Dnes si to heslo přisvojili mladí, ale ještě nevědí, jak jsou pokrytečtí a směšní v očích svých rodičů a prarodičů. Právě toto přepólování generačních pozic mi přijde sociologicky ještě zajímavější než samotné protesty proti rasové diskriminaci nebo za ženskou rovnoprávnost, což jsou cíle a ideály, se kterými snad ani nelze nesouhlasit, pokud tedy člověk není rasista nebo misogyn. Dokonce mi v těchto souvislostech nepřijde až tak zajímavý ikonoklasmus, který tato hnutí doprovází, i když s ním principiálně nesouhlasím. Mnohem víc by se mi například líbilo, aby v Bristolu zůstala socha Edwarda Colstona,

který tolik vydělal na obchodu s otroky a na jehož ziscích vyrůstalo bohatství celého města a země. Namísto cudné desky vysvětlující hrůzy tehdejšího globálního trhu s otroky by ovšem podle mě měl pár metrů vedle stát i pomník všem otrokům, z jejichž práce a holé lidské existence bristolské a britské bohatství vyrůstalo. Shodit sochu do moře je málo, je třeba umístit ji do patřičných souvislostí.

Domníváte se tedy, že sochy a památníky by měly současně sloužit jako důvod k oslavě dějin i varování před nimi?

Ikonoklasmus je podle mě málo, ale je nějak stále populárnější, a to i u nás, kde pro změnu strážci hodnot odstranili Koněvovu sochu z Dejvic, i když u ní již taková historické souvislosti vysvětlující deska byla. Ta socha sice neměla uměleckou cenu a nikdo nemůže pochybovat, že ruský maršál měl na rukou krev zločinnou i nevinnou, ale tato nenávist k dějinám je cosi, co v konečném plánu znemožňuje se s nimi vyrovnat. Jistěže každá společnost prochází obdobím ikonoklasmu, obrazoborectvím, které se střídá s obdobím, kdy si ikony naopak vytváří. Jistěže se sochy kácely v antice, středověku i během renesance, ale spíš si říkám, jestli nenávist k dějinám, jakou hoří dnešní svět, nestaví zásadní překážku, abychom jim mohli porozumět a převzít za ně odpovědnost. Zrušit dějiny, ať zleva, nebo zprava, je totiž mnohem snazší než se s nimi vyrovnat ve vší jejich nejednoznačnosti a rozporech. Takto zapálené duše a ikonoklastická srdce nejsou v dějinách lidstva samozřejmě ničím neznámým a pouze nám připomínají, že v civilizaci po čase opět vzplála apokalyptická imaginace. Lidstvo zase jednou plane pro to, aby se už konečně vše

jednou a provždy odhalilo a vyřešilo. V tomto zápalu a nedočkavosti vnímám i všechny současné rozpory oné procitlé generace, včetně její univerzitní politiky a kulturních i společenských očekávání. Ocitli jsme se v kulturním období, kdy lidstvo trpí zvýšenou touhou páchat na sobě dobro, což v demokratických společnostech nejde jinak než akcelerováním myšlenky rovnosti, která i díky novým technologiím a možnostem proniká do dříve nepřípustných oblastí. Řešení však nikdy není jednoznačné a dané jednou provždy, naopak vede k novým konfliktům a paradoxům, zrovna tak jako kterékoli jiné lidské řešení v minulosti. Stačí se podívat například na současný konflikt mezi stoupenci transsexuálních práv a tradičními feministkami, ve kterém se z někdejších politických radikálek bojujících za práva žen stávají v očích mladší generace transfobně konzervativní protivnice. Výmluvný doklad toho, že ani lidská práva nejsou nikdy čistá, ale vyvíjejí se a prosazují ve vnitřních konfliktech a paradoxech.

Vraťme se ještě k univerzitám. Vlivem krize určitě univerzity zchudnou stejně jako celá společnost. Budete muset asi přijímat víc studentů, kteří platí za studium, a současně se bude z úsporných důvodů mnohem víc vyučovat po internetu, jak mi sdělil i profesor Jacques Rupnik, který vyučuje na prestižních francouzských i amerických univerzitách. Neoslabí se tím například rétorické schopnosti studentů, když se bude učit v takto odcizené formě? Jak toto vše poznamená nejen pedagogickou, ale i vědeckou práci univerzitních učitelů?

Dnešní situace určitě promění pedagogickou i vědeckou práci, a to i proto, že současné podmínky

jsou nadále neudržitelné. Učitelé musí stále víc učit, a přitom současně stále víc vědecky publikovat, protože příjmy univerzit závisejí i na vědecké práci. Za posledních třicet let došlo k obrovskému nárůstu akademických časopisů, z nichž ovšem jen malá část má odpovídající akademickou úroveň. Jsme tak svědky inflace akademických publikací, z nichž většinu ovšem nikdy nikdo nepřečte a zapadnou jen jako nicneříkající čísla ve výkazech publikační činnosti. Obzvlášť v humanitních a sociálních vědách to vše vede k nadprodukci a nepřehlednosti, ve které se dají občas publikovat i úplné nesmysly. V těchto souvislostech je známá i tzv. Sokalova aféra z poloviny 90. let. Na celé aféře je přitom i po letech zajímavé, jak Alan Sokal i jeho kritici mají současně pravdu a mýlí se, protože si vzájemně nerozumí. Sokal si totiž, jak se říká, vystřelil z postmodernistické literární teorie a sociálního konstruktivismu, když napsal článek o teorii kvantové gravitace jako myšlenkovém směru, který nás osvobodí od „tyranie absolutní pravdy a objektivní reality“. Ve skutečnosti ovšem text záměrně psal tak, aby postrádal logickou argumentaci a stál jen na žargonu literární teorie a odvolával se na autoritativní texty právě tak jako v oněch středověkých disputacích, o kterých jsme se před chvílí bavili. V textu to hýří odkazy na Derridu, Latoura, Kuhna i Einsteina s Bohrem, ale ve skutečnosti Sokal záměrně napsal blábol, aby kritizoval nesrozumitelnost a subjektivismus v humanitních vědách a jejich útoky na normativní koncepci vědy jako objektivního poznání reality. Dnes na tuto aféru odkazují především kritici akademické levice, ale ve skutečnosti Sokal z levicových politických pozic kritizoval postmodernismus a poststrukturalismus kvůli jeho údajnému subjektivismu, rezignaci na objektivní

pravdu a hodnoty a ignorantskému papouškování módních filosofických textů. Problém spočívá v tom, že Sokal nepochopil, že sociální konstruktivisté nikdy netvrdili, že by vědecká pravda měla stejnou epistemologickou, tedy poznávací hodnotu jako jiné sociální konstrukce, nebo že by neexistoval rozdíl mezi realitou a fikcí, ale pouze zdůrazňují, že i věda je sociální konstrukt se svými pravidly, postupy, slovníky, protokoly a autoritativními strukturami. Stanley Fish mu tehdy dokonce v New York Times odpověděl, že šlo o „špatný vtip“, protože Sokal nejenže nepochopil, co je předmětem sociologického zkoumání vědy, ale filosoficky velmi naivně postuluje nezpochybnitelnost a absolutní platnost pravdy objevené „tvrdou vědou“. Když prohlásil, že teoretizování o sociální konstrukci reality nám nepomůže nalézt účinný lék proti AIDS, měl sice z hlediska medicínského pravdu, ale vůbec nepochopil, že toto nikdy nebylo cílem sociologie vědy. Obvinil tak sociology ze selhání v něčem, co s jejich vědním oborem nijak nesouvisí, což je svým způsobem také projev mimořádné ignorance. Ta aféra nakonec ze všeho nejvíc vypovídá hlavně o tom, jak si různé vědní obory navzájem nerozumí a jak se rozpadla univerzální představa univerzity. Jedni ji chápou jen jako kulturní konstrukt Západu, zatímco druzí ji vnímají jen skrz úzký rámec scientistní definice pravdy jako objektivní evidence reality, ať jsou to matematici, nebo biologové. Sokal sice dokázal, že sociologové mohou plácat úplné nesmysly a tisknout si je v akademických časopisech, ale také ukázal, jaké filosofické nesmysly kolují mezi matematiky a jinými vědci. Kromě toho však celá aféra ukázala i to, v jak uzavřených systémech se dnes i jednotlivé vědní obory pohybují, takže míra specializace nám fakticky znemožňuje filosofická

zobecnění a nalezení nějakého společného jazyka, metodologie a obecného protokolu vědy jako takové.

Co tedy dnes univerzity vůbec ještě spojuje, když to není *universitas* objektivně platného poznání pravdy a jejího obecného sdílení?

Podle mě je třeba přijmout mnohem skromnější definici pravdy, která platí v kontextu vědy a univerzitního vzdělávání. Zkusme to takto: pravda je specifické médium, se kterým pracují vědci v jednotlivých univerzitních oborech. I sociální a humanitní vědy pracují s pojmem pravdy, ačkoli k němu dospívají jinými metodami než jejich kolegové z přírodovědných oborů. Já jsem chtěl zmínkou o aféře Sokal ale ukázat ještě na další skutečnost, že totiž dnes jsou vědci nuceni k neustálé publikační činnosti, která je v konečném účinku pro vědu škodlivá. Dnes se očekává, že každý rok budete jako špičkový a mezinárodní vědec publikovat alespoň jednu studii v nejprestižnějších časopisech, což si vyžaduje zběsilé tempo, ale současně jde o absurdní kritérium. Takový Immanuel Kant nebo Ludwig Wittgenstein by v dnešním vědeckém provozu neměli šanci, a i v rámci právní a morální filosofie by se dnešní univerzitní manažeři nejspíš podivovali nad objemově „slabou produkcí" tak významných myslitelů, jakými byli například John Rawls nebo H. L. A. Hart. Vůbec si myslím, že největší hrozbu pro univerzity dnes představuje ona permanentní tyranie výkonu a manažerského auditu, jaká stále víc proniká do kdysi kvalitních veřejných služeb, aby je postupně zničila a převedla na tržní logiku výkonu a zisku. Dnešní rektoři a prorektoři na mnoha amerických

a britských univerzitách, to nejsou vědci dočasně uvolnění k zastávání prestižní reprezentativní funkce. Tyto funkce v současnosti zastává exkluzivní třída manažerů, kteří podle mě pro univerzity představují mnohem větší nebezpečí než studentští radikálové z procitlé generace. Tito někdejší vědci přeškolení na manažery se totiž chopí jakékoli ideologie, která je udrží ve funkci a zajistí jim privilegia, ať je to proklamovaná kultura diverzity, nebo kultura tržní soutěživosti. Souhlasím v tomto ohledu se Slavojem Žižekem, že největší tragédie dnešní akademické levice, která vyznává multikulturalismus a s ním spojená nejrozmanitější práva nejrozmanitějších menšin, spočívá v tom, že nevidí, jak univerzitní manažeři pod ideologickou rouškou diverzity a inkluze fakticky zavádějí mnohem horší pracovní podmínky pro zaměstnance, zatímco sami pobírají platy, za které by se styděli i ostří hoši a děvčata z investičních fondů. Nad rektoráty dnešních amerických i britských univerzit tak můžete vidět každý měsíc jinou vlajku vyvěšenou na podporu nějaké menšiny, ale doktorandům a postdoktorandům to samé vedení univerzity nabízí jen permanentní univerzitní prekariát s mnohem horšími vyhlídkami na penzi a jiné formy sociálního zabezpečení.

To zní skoro jako pláč nad neutěšeným stavem univerzit a vědecké práce vůbec! Asi by bylo naivní myslet si, že se lze vrátit k původnímu pojetí vzdělanosti, jak ho definoval Wilhelm von Humboldt, který vnímal vzdělání jako propojení obecného a zvláštního, individuality a společnosti, tedy utváření a rozvíjení subjektu po všech stránkách a prostřednictvím osvojování si toho, co podporovalo lidství.

Když si stěžuji na manažerismus požírající svobodného ducha, rozhodně tím neříkám, že to kdysi bylo ideální a dnes univerzity zničili z jedné strany stoupenci volného trhu a z druhé strany političtí radikálové, kteří společně vytvořili jakousi nesvatou alianci. A nemyslím si také, že bychom dnešní stav univerzit mohli popsat v politických klišé a termínech jako „neoliberalismus“, „politika úspor“, „globální kapitalismus“, nebo naopak „kulturní levice“, „neomarxismus“ nebo „progresivismus“. Dnes je patrné, že univerzity jsou jedním z mnoha obrazů našeho rychle se měnícího světa, ve kterém ke slovu inteligence budeme stále častěji přidávat přívlastek umělá a kde univerzitní vzdělání bude už vždy nějakým způsobem specializované pro určitý okruh profesí. Čistá radost ze vzdělání je dnes luxus, který si může dovolit málokdo, i vzhledem k tomu, kolik univerzitní studium stojí peněz. Není podle mě tedy náhoda, že se objevují i stále kritičtější knihy a studie ukazující na to, jak se univerzity staly ústředními sociálními institucemi, které přispívají k meritokratické společnosti, tedy ke společnosti založené na výkonu. Mimochodem kritika meritokracie je zajímavá z historického i sociologického hlediska. Když v západních společnostech v poválečných letech vznikal sociální stát, všude se skloňovala rovnost příležitostí a bezplatné školství zřizované státem mělo fungovat jako hlavní emancipační síla i zdroj společenského pokroku, vydal v roce 1958 britský sociolog a politik Michael Young zajímavou knihu *Nástup meritokracie*. Zatímco se všeobecně mělo za to, že co nejširší přístup ke vzdělání založený na talentu a výkonu otevře cestu k lepšímu životu pro chudší vrstvy, Young naopak popsal dystopický obraz společnosti, ve

které ti nejtalentovanější vytvoří elitu, která si bude držet svoje privilegia a segregovat ty, kdo z různých důvodů nebudou schopni naplňovat kritéria výkonu a toho, co tato elita bude posuzovat jako individuální talent. Je to dějinný paradox, že pojem meritokracie, který Young použil v sarkastickém a velmi kritickém duchu jako varování proti nespravedlivé společnosti, se v posledních třech desetiletích ujal naopak jako hlavní kritérium spravedlivé distribuce společenského bohatství a hodnoty toho, co člověk dělá a čím se živí. A univerzity se na představě, že talent a výkon mají být hlavním kritériem spravedlivé společnosti, podílejí kardinálním způsobem.

Navíc jsme svědky tzv. Flynnova efektu, který experimentálně psychologickými metodami dokazuje, že IQ po mnoha desetiletích růstu začalo v dnešních modernizovaných společnostech klesat. Testy mezi lety 1970 a 1993 již ukazovaly zpomalování růstu a v posledních dvaceti letech například v Evropě hodnoty už jen padaly. Někteří psychologové dávají tento trend do souvislosti s nárůstem syndromu ADHD u dětí, tedy s neschopností soustředění, jiní upozorňují na vliv znečištěného ovzduší. Nesouvisí to ovšem i s klesající úrovní vzdělání a vzdělanosti? Údajně klesá ochota studentů číst náročné texty, protože dávají přednost rychlému digitálnímu čtení. Myslíte, že jsme v digitální době schopni tento trend zase obrátit?

To je otázka, na kterou neexistuje jednoduchá odpověď, a protože nejsem psycholog ani lékař, neodvažuji se o příčinách Flynnova efektu spekulovat. Když se ale bavíme o talentech

a výkonech, i tento výzkum ukazuje, jak naivní je myslet si, že lidstvo bude neustále chytřejší a z toho titulu i blahobytnější, a proto by ti nejchytřejší a nejtalentovanější měli být i nejbohatší. Ve skutečnosti vidíme, jak krutá a nespravedlivá meritokratická společnost může být a jak dysfunkční je i v oblasti ekonomické a sociální spravedlnosti. Flynnův efekt totiž mimo jiné ukazuje, jak se právě do výše IQ promítají faktory jako kvalitní vzdělání, zdravotní péče včetně výživy nebo míra blahobytu. Myslet si, že je tomu naopak a chudí jsou chudí proto, že jsou hloupí, je perverzní. Vidím to například i tady v Británii, kdy jen okolo sedmi procent populace projde soukromými a internátními školami, ale na Oxfordu nebo Cambridge už tito lidé tvoří polovinu všeho studentstva, a když se podíváte například na původ soudců, zjistíte, že tři čtvrtiny z nich absolvovaly jednu nebo druhou z těchto univerzit. Myslíte si, že většina populace si může svobodně zvolit, jestli pošle děti do soukromých škol? Ani náhodou, naprostá většina si to prostě nemůže ekonomicky dovolit. Co se tváří jako meritokracie, je tak ve skutečnosti jen chabě maskovaný systém reprodukce společenských privilegií a statusu, který jen částečně zmírňuje systém stipendií a pozitivní diskriminace pro chudé. Proti individualistickému systému meritokracie tak brojí anarchisté jako David Graeber, kulturní konzervativci jako David Goodhart nebo liberální komunitaristé jako Michael Sandel. Nedávno zemřelý Graeber s vhledem antropologa a zápalem aktivisty popisoval, jak současný ekonomický systém vytváří nejlukrativnější místa v činnostech, které ve skutečnosti ohrožují obecné dobro. Jak jsme se již zmínili, Goodhart zase upozorňuje, jak tyto asymetrie odměňují ve společnosti vše,

co zdánlivě dělá hlava, zatímco vše, co děláme rukama nebo od srdce, tedy dělnické nebo pečovatelské profese, živoří v chudobě. Covid-19 nám v tomto ohledu vydal velmi tvrdé vysvědčení. Sandel potom z pozice dlouhodobého kritika liberalismu píše rovnou o „tyranii výkonu“, která dělí společnost na vítěze a poražené, u nichž v důsledku roste jen hněv a frustrace, na kterou reagují populisté po celém světě. Netvrdím, že se všemi těmito autory a jejich myšlenkami souhlasím, ale tyto ekonomické, politické a sociální asymetrie jsou dnes nepopiratelné. Globalizace, jak vidíme, není vývojem, z něhož bychom měli zákonitě prospěch všichni. Naopak vytváří politické a sociální polarizace a její důraz na výkon a talent jako kritérium spravedlnosti v důsledku vede k nerovnostem a nespravedlnostem, které by ještě před několika desítkami let byly v západoevropských společnostech blahobytu nejen neospravedlnitelné, ale vůbec nemyslitelné.

Jaké je ale východisko z této tyranie výkonu? Jaké změny byste navrhoval?

Na rozdíl například od Sandela si nemyslím, že řešení je morálně filosofické a spočívá v etice skromnosti, péči o zranitelné a politice obecného dobra. Mně ten seznam literatury přijde důležitý jako symptom doby zralé na obnovení rovnováhy mezi politickým a hospodářským systémem společnosti, ve které v posledních třiceti letech platilo mezi politiky Clintonovo heslo „Hlupáku, jde o hospodářství!“ Najednou vidíme, že jde o politiku, protože v demokracii založené na rovnosti bude vždy existovat přísnější limit přijatelnosti společenských a ekonomických nerovností. Každá země ho má jinde, co projde ve Spojených státech, je

nepřijatelné v Německu, ale obecně platí, že občané musí mít minimální pocit rovných příležitostí a rovného zacházení. A ten se stále rychleji vytrácí, takže bude muset přijít politická změna a přehodnocení i tak obecných procesů, jakým je globalizace, což už se vlastně děje ve formě nástupu politického populismu. Všiml jste si, kolik knih se publikovalo během Trumpova prezidentství na téma úpadku demokracie a svobody? A kolik z těch více či méně zajímavých a poučných knih trpí liberální nostalgií? Liberálové dnes vytvořili společenství bratrů a sester zborceného světa a stali se z nich často morální fanatici, kteří si neuvědomují, že za Trumpovým nebo Johnsonovým vítězstvím není jejich hrubý politický styl, ale hrubosti a diskriminace doby a principů, kterou oni sami v minulosti tolik obhajovali. Myslím, že mnohem víc než další plané výkřiky varující před autoritářstvím a populismem je třeba pochopit a napravit to, co vede k veřejné podpoře takové politiky. Ani prohra populistů ve volbách kdekoli na světě nezbaví politický systém příčin a důvodů, proč se dostali k moci a proč se k ní kdykoli mohou vrátit. Populisté budou úspěšní do té doby, dokud demokraté nedokážou najít odpověď na zahořklost a stížnosti těch, kdo populisty volí. Ani normativní filosofie, ani liberální nostalgie nás nezachrání. Musíme se dostat za tento úzký rámec a přiznat, že populisté mají jednu obrovskou pravdu i z hlediska systémové teorie. A ta pravda spočívá v ochotě a vůli omezit moc soukromých společností a diktát ekonomického zisku, a tím obnovit rovnováhu mezi systémem hospodářství a politiky a omezit moc dnešních hospodářských oligarchií. Když to neudělají demokraté, udělají to za ně autokraté. Systému je totiž jedno, kdo ho legitimuje, hlavně musí fungovat a nesmí být

kolonizován jiným systémem. To platí o politice zrovna tak, jako to platí o hospodářství, právu nebo i vědě a vzdělávání, o kterém především vedeme tuto rozpravu.

Kritizujete filosofy s jejich teoretickými nároky i liberály s jejich nostalgickým pohoršováním se nad dnešním populismem, přestože jste sám povoláním filosof a přesvědčením i duší liberál. To je zvláštní situace, která by si určitě zasloužila bližší vysvětlení. Není naopak znakem krize, že z univerzitního vzdělání filosofie mizí a nahrazují ji specializované předměty? Neměla by naopak i právní filosofie, kterou učíte, být povinná a zastřešovat poznatky získané ze speciálních oborů práva?

Ten paradox jste vystihl přesně. Jak je možné, že se jako univerzitní učitel, liberál a filosof pouštím do takové fundamentální kritiky dnešních univerzit, filosofie a liberalismu?! Odpověď spočívá v tom, že mi na tomto způsobu filosofování a liberalismu vadí přesně to, co mi vadí u procitlé generace nebo kultury rušení, totiž morální absolutismus, který zabraňuje vidět složitější fungování společnosti a vztahy mezi jejími jednotlivými systémy. Nemyslím si, že výuka filosofie, a to i právní filosofie by nám pomohla zachránit univerzity i univerzální legitimitu společnosti, ve které žijeme. Naopak si myslím, že musíme rozlišovat to, co si jako společnost představujeme, všechna ta imaginární společenství sdílených hodnot a osudů, a společnost v jejím složitém fungování, které nemá žádný základní princip, hodnotu nebo normu. Jinými slovy, je třeba odlišit *poietický* popis společnosti, kde si ji představujeme jako smysluplné společenství sdílených etických

hodnot a odpovědnosti za ně, od *autopoietického* fungování jednotlivých systémů, o kterém jsme si tu již na jiných místech povídali. Myslím, že potřebujeme obojí – poietické představy smyslu společnosti i autopoietické popisy jejího fungování. A náš základní problém spočívá v tom, že si myslíme, že by nějaký filosoficky poietický popis mohl vyřešit krizi autopoietického fungování. Ve skutečnosti ale potřebujeme to, co Luhmann označil za „sociologické osvícenství", které nás zbaví moralismu, ale nezbaví nás etické odpovědnosti za to, v čem a jak žijeme. Abychom porozuměli tomu, co je odpovědnost, musíme nejdřív podrobit i liberální imaginaci a poeisis sociologické kritice. To vše nás vrací k našemu rozhovoru o svobodě, ve kterém jste zmínil osobu právního teoretika a soudce Udo Di Fabia. Z toho, o čem jsme se bavili, je patrné, že univerzity se neřídí nějakým abstraktním principem svobodného bádání nebo představou o vědecky a filosoficky sjednoceném a objektivně platném výkladu světa v jeho totalitě. Svoboda, i ta akademická, tak není nějaký vnější princip zakládající vědu a vzdělání, ale vnitřní podmínka fungování vědeckého výzkumu i univerzitní výuky. Podíváte-li se na univerzitní politiku, zjistíte, kolik lidí se svobodou a odpovědností za ni ohání jen do té míry, do jaké z toho budou mít prospěch. Když ovšem předem zakážete nějaký druh výzkumu nebo nějakou teorii jen proto, že je politicky nebo morálně nepřijatelná, riskujete, že ti, kdo budou v takovém výzkumu pokračovat, dospějí k objevům, bez kterých vy sami nedokážete rozvíjet své vlastní vědecké bádání. Ten důsledek platí pro vědy přírodní i humanitní, ale samozřejmě je na první pohled patrnější ve vědách přírodních. To se stalo například sovětským vědcům s jejich slavným prohlášením genetiky

za buržoazní pavědu, což ovšem způsobilo, že podvodníci typu Lysenka kromě osobních tragédií svých oponentů způsobili i celkové zaostávání tehdejší sovětské biologie. Zase jsme u dalšího z příkladů, kdy jeden systém, v tomto případě politika, kolonizuje jiný systém společnosti, jakým je i věda.

Jenže to současně ukazuje, že vědci a univerzitní profesoři ovlivňují naše osudy mnohdy víc než politici, i když ti se jim v tom někdy snaží bránit. Nemají potom ale tito vědci ještě větší odpovědnost za celou společnost, i když jejich hlas ve veřejném prostoru je málo slyšet?

To jste se dotkl odvěkého problému, kdy si vědci zpravidla kladou otázku možných důsledků svého objevu nebo vynálezu pro společnost, ale současně si uvědomují bezmoc možným negativním důsledkům zabránit, a tak se stávají aspoň aktivisty v boji za mír a lepší společnost, jako například Andrej Sacharov, když už nemohou své vodíkové bomby nebo jiné nebezpečné vynálezy odstranit z povrchu zemského. Naproti tomu někteří filosofové a sociologové zase trpí představou, že jejich teorie a koncepty musí zachránit svět a celou společnost. Jsme tedy svědky zvláštního rozdílu mezi přírodními a humanitními nebo společenskými vědami, kdy přírodní vědy radikálně mění naše životy a společnost, i když z toho tito vědci mají obavy a strach, zatímco sociální vědy toho dokážou změnit ve společnosti mnohem méně, i když často společenskou, politickou a jakoukoli jinou transformaci považují za hlavní cíl svého bádání. V tomto ohledu je mi blízký morální minimalismus, který razí například již námi zmiňovaný literární a právní teoretik Stanley

Fish, který na morální zápal a nepotlačitelnou touhu svých kolegů reagoval větou „Zachraňujte svět, ale ve svém volném čase!“ Jinými slovy, věda a univerzitní vzdělávání je vaše profese, ke které máte profesionální odpovědnost, a proto si ji nesmíte plést s občanským a politickým aktivismem. V opačném případě totiž hrozí, že zničíte nestrannost vědeckého bádání i etiku občanských ctností a angažovanosti. A to mi přijde krajně neodpovědné, protože funkcí univerzity je prokazovat pravdivost a nepravdivost poznání, a ne zachraňovat svět.

241

LYRICS

William S. Burroughs – The Western Lands (1987)
Material – Seven Souls Lyrics (1989)
Bill Laswell & Iggy Pop – Acid Lands (2020)

The ancient Egyptians postulated seven souls
Top soul, and the first to leave at the moment of death, is Ren, the secret name
This corresponds to my director
He directs the film of your life from conception to death
The secret name is the title of your film
When you die, that's where Ren came in

Second soul, and second one off the sinking ship, is Sekem
Energy, power, light
The director gives the orders, Sekem presses the right buttons

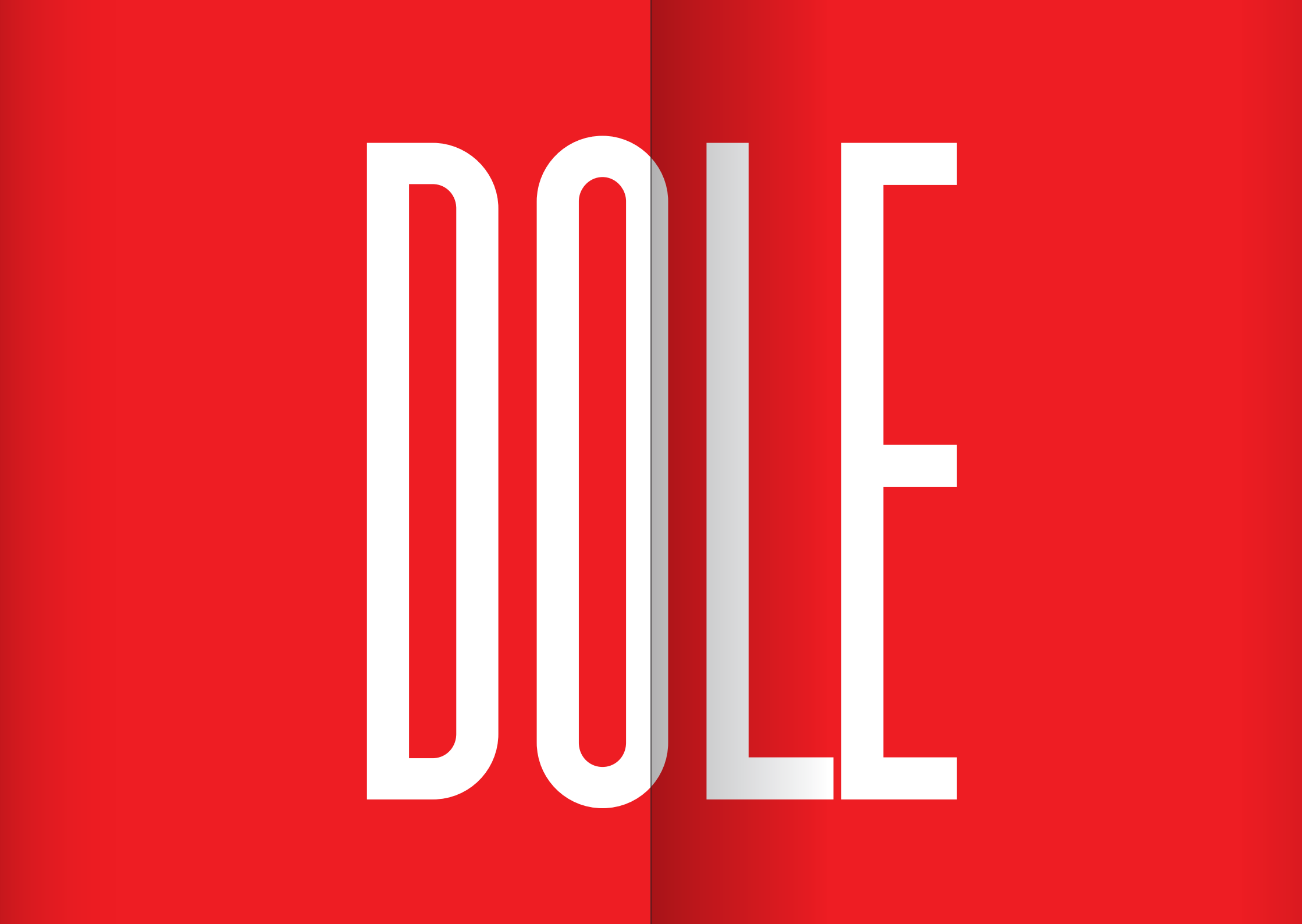
Number three is Khu, the guardian angel
He, she, or it is third man out
Depicted as flying away across a full moon
A bird with luminous wings and head of light
Sort of thing you might see on a screen in an Indian restaurant in panama

The Khu is responsible for the subject and can be injured in his defense
But not permanently, since the first three souls are eternal

They go back to heaven for another vessel
The four remaining souls must take their chances with the subject in the land of the dead

Number four is Ba, the heart, often treacherous
This is a hawk's body with your face on it, shrunk down to the size of a fist
Many a hero has been brought down, like Samson, by a perfidious Ba

Number five is Ka, the double, most closely associated with the subject
The Ka, which usually reaches adolescence at the time of bodily death
Is the only reliable guide through the land of the Dead to the western lands

DOLE

Hluboko dole
Galerie Dole, Ostrava
20. 6.–15. 7. 2022

Jeanne-Claude se s Vladimirovem Javačevem Christem seznámila v roce 1958. Do roku 2009 spoluutvářela globální uměleckou značku Christo její jméno je přesto laické veřejnosti prakticky neznámé.

Duo Elmgreen & Dragset spolupracuje od roku 1995. K jejich prvnímu setkání došlo v gay klubu After Dark v Kodani. V roce 2005 se pár partnersky rozešel, ale spolupracuje nadále.

Sesterská dvojice Lana Wachowski a Lilly Wachowski pochází z Chicaga z polsko-americké rodiny. Jedná se o dvojici filmových režisérek, scenáristek a producentek. Obě užívaly od narození mužskou identitu, v průběhu svých životů prodělaly sociální i operativní změnu pohlaví.

Petr Dub a Marek Meduna se stávají pedagogy Ateliéru malba IV v roce 2018. Jejich podvojné vedení ateliéru bylo institucionálně formalizováno až o tři roky později. Do informačního systému STAG má však nadále přístup pouze Marek Meduna. Vysoké umělecké školy jsou skrytě ovládány IT techniky.

Výstava Hluboko dole je založena na jednoduchém principu: vystavují jen studenti, studentky a pedagogové, kteří byli schopni do dané lhůty vybrat a donést na určené místo dílo své a jimi vybraného svého hosta. Seznam účastníků výstavy tak zůstává do posledního okamžiku otevřený.

Ateliérové výstavy jsou plevelem výstavního provozu. Jsou důležité, ale nikoliv užitečné. Respektive jsou nedůležité, ale užitečné při pohledu zevnitř ateliéru.

Ateliéry současných akademií a fakultních výtvarných škol prakticky jakéhokoliv média se honosí velmi podobnými anotacemi. Pokusme se proto zmínit několik stále se opakujících postřehů a idejí.

Každý z ateliéru se zaklíná svobodou. U intermediálních ateliérů je prý daná možností volby média. U mediálně vymezených ateliérů se zdá, že každé jednotlivé médium je samo o sobě intermediální. Členění akademií je poplatné době před tím, než prostředek vyjádření přestal být tématem.

Každý ze subjektů výtvarných akademií řeší obtížnou uchopitelnost současného umění pomocí sofistik, truismů a laciných paradoxů, tedy pomocí výroků jejichž smysl je přinejmenším sporný. Zde krátký exkurz do akademické hantýrky. „Na začátku je vždy záměr i za cenu, že ho v cíli nenaplníme. Záměrem může být i to, že ho vědomě nemáme.“ „Grafiku nedefinujeme technologicky, ale obrazově.“ „Sochu chápeme jako organismus, který se musí obhájit v reálném světě.“ „Všichni obýváme společný prostor současného umění a všichni máme podobný vliv na to, kam se bude současné umění ubírat.“ Sic. Všichni skutečně nemají stejný vliv na to, kam se bude současné umění ubírat. Nota bene v prostředí internetu, kdy stále menší skupina jedinců, má stále větší podíl na burze myšlenek a forem, které říkáme současné umění.

Ateliér je prý komunita či „nehierarchický *safe space* bez mocenských rolí – ateliér fungující jako živý organizmus…“, kde se „narušuje hierarchická patriarchální struktura“. Jsme přesvědčeni, že ateliér nikdy není a nikdy by neměl být *safe*, odhalování vlastních pohnutek, vstup do dialogu o myšlenkách a pocitech jsou vždy nebezpečné. V umění byla vždy důležitá odvaha dělat a myslet odlišně. A přízvisko nehierarchický je falešné z podstaty, vždyť pedagogové ateliéru jsou těmi, kdo hodnotí, přijímají nové studenty i odpovědnost. Hrají svou roli ve vertikální i horizontální struktuře dané instituce. Pro dané místo a čas. To se však nevylučuje se skutečností, že v současné chvíli jsou kolegy, kteří si jsou vědomi svých omezených zkušeností, dovedností i znalostí. Pedagogové rozhodně o studenty nepečují, protože je považují za sobě rovné. Péče vždy předpokládá jisté limity opečovávaného.

Na akademiích se pedagogové učí jak učit umění. Často pod diktátem grantových záměrů. V současném vysokém výtvarném školství se pěstuje *deskilling*, tedy jakési oproštění od dovedností. Pedagogové by na každý pád učit neměli či respektive učit ani nemohou. Mohou se studenty mluvit, ukazovat si vzájemně díla, hodnotit, vytvářet a vzájemně si předkládat obrazy scény, umělce, diváka či kariéry. Studenti, studentky a pedagogové mají své odlišně vymezené odpovědnosti. A dovednosti buď mají, nebo je získají,

anebo je nepotřebují. Každopádně termín *učit umění* se vylučuje s *deskillingem*.

V úvodech k nemnoha ateliérům se zmiňují cíle studia. Například: „Studující již během studia přirozeně vrůstají do kulturního prostředí v Česku i v zahraničí. Vzděláváme je v tom, jak se prezentovat, jak komunikovat s galeriemi, podporujeme je v grantových, komerčních i neziskových aktivitách.“ Pedagogové hrají roli profesionálů *deskillingu*. Jsou se studenty lapeni mezi vykazováním optimismu vůči zřizovateli a místem hluboko dole, které odpovídá stále komplexnější praxí.

Pedagogové, pedagožky, studenti i studentky, jsou stejně jako celá česká společnost prodchnuti neartikulovanou ezoterikou. Bytostnou potřebou transcendence, která odmítá přijmout závazek rituálů a povinností tradičních náboženských organizací, a která je sublimovaná akcentem na feministické moralizování a byrokratickoetické protokoly. Proto se „klade důraz na poznávání sebe sama a svého těla, objevování sebe v planetárních souvislostech“. Proto jsou „pocity data, proto se učíme naslouchat druhým, a až pak sobě“. Proto „zhmotněnému artefaktu kazí charakter jeho prodejnost“. Proto „pro nás zůstává umění napínavým a nepravděpodobným objektem, kde se na stejném místě zjevuje fyzično i ideálno.“ Proto je „pojem konceptuální umění povznášen až k nebesům sociální imaginace“.

Petr Dub, Marek Meduna

Are you sure?
yes
NO
start
EXIT

P4P ZIN 1
PDF Ateliéru malířství 4
Akademie výtvarných umění v Praze

STUDENTI: Žofie Eder, Vanja Tripalo Gregorič, Eliška Gregorová, Petr Holeček, Matouš Kašpar, Žofie Kumštová, Hugo Marek, Jitka Mikolášková, Hedvika Ocásková, Kryštof Pobiš, Lucie Pouchová, Ema Prosová, Lukáš Prudík, Lucie Rosická, Enisa Skoko, Sara Alisa Soualmia, Jiří Straka, Viktor Šlegl, Matěj Zikmund. STÁŽUJÍCÍ STUDENTI: Filip Brandejský, Tereza Brlicová, Dávid Čerťanský, Maria Melo, David Pinkava. PEDAGOGOVÉ: Petr Dub, Marek Meduna

FOTOGRAFIE: Radek Dětinský, Petr Dub, Lucie Rosická, Hedvika Ocásková. TEXTY: Vladimír Skrepl, Petr Dub, Marek Meduna. SAZBA: Marek Meduna. KOREKTURA: Eva Ellingerová

Publikováno v březnu 2023.